

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

RENATA ŽIGULYTĖ

(Teisės studijų programa, specializacija Civilinė teisė)

Specialybės kodas 62101S109

TEMA

**NENUGALIMA JĖGA (*FORCE MAJEURE*) KAIP SUTARTINĖS
ATSAKOMYBĖS NETAIKYMO APLINKYBĖ: TEORINIAI IR PRAKTINIAI
ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Tomas Talutis

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
1. NENUGALIMOS JĖGOS (<i>FORCE MAJEURE</i>) APLINKYBIŲ SAMPRATA IR KLASIFIKAVIMAS	6
1.1 Sutarties neįvykdymą pateisinančios doktrinos.....	6
1.2 Nenugalimos jėgos (<i>force majeure</i>) aplinkybių samprata ir klasifikavimas	8
1.3 Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys sutartinės atsakomybės šaliai netaikymą dėl nenugalimos jėgos (<i>force majeure</i>) aplinkybių.....	11
1.4 Atleidimas nuo civilinės atsakomybės ir jos netaikymas	12
2. NENUGALIMOS JĖGOS (<i>FORCE MAJEURE</i>) POŽYMIŲ APTARIMAS	14
2.1 Nenumatomumo požymis - aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti.....	14
2.2 Neįvykdomumo požymis - dėl susidariusių aplinkybių negalima objektyviai įvykdyti sutartinių įsipareigojimų	19
2.3 Neišvengiamumo požymis - šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio	23
2.4 Rizikos nepriėmimo požymis - šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimo rizikos	26
3. NENUGALIMOS JĖGOS (<i>FORCE MAJEURE</i>) APLINKYBIŲ ĮRODINĖJIMAS IR PASEKMĖS	30
3.1 Pareiga pranešti kitai šaliai apie nenugalimos jėgos (<i>force majeure</i>) aplinkybių atsiradimą ir pasibaigimą	30
3.2 Nenugalimos jėgos (<i>force majeure</i>) aplinkybių įrodinėjimas	32
3.3 Nenugalimos jėgos (<i>force majeure</i>) pasekmės.....	35
4. NENUGALIMOS JĖGOS (<i>FORCE MAJEURE</i>) APLINKYBIŲ ATRIBOJIMAS	37
4.1 Valstybės veiksmai (aktai).....	37
4.2. Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms	39
4.3 Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijoje įtvirtintos aplinkybės.....	42
IŠVADOS	48
LITERATŪROS SARAŠAS	51
SANTRAUKA	56
ZUSAMMENFASSUNG	57

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Magistro baigiamojo darbo tema – Nenugalima jėga (*force majeure*) kaip sutartinės atsakomybės netaikymo aplinkybė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Sutarčių teisėje plačiai pripažįstamas dar romėnų teisėje suformuluotas sutarties privalomumo principas (*Pacta sunt servanda*). Tarptautiniu mastu šis principas aiškiai įtvirtintas 1981 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės¹ 26 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad „kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims yra privaloma, ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti“. Galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse² (toliau – LR CK) taip pat įtvirtintas šis principas – 6.189 str. 1 d. nurodo, kad „teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią“. Sutarties privalomumo principas lemia, kad šalys negali vienašališkai atsisakyti sutarties ar atskirų jos sąlygų, sutarties nesilaikymas lemia joms civilinę atsakomybę. Tačiau vis greitėjantis gyvenimo tempas, intensyvūs civiliniai teisiniai santykiai, netikėtos situacijos ir įvairių aplinkybių pokyčiai lemia, kad šalys ne visada gali įvykdyti savo, net ir laisva valia prisiimtus, įsipareigojimus. Todėl civilinės teisės doktrinoje pripažįstama, jog, kaip ir kiekvienas civilinės teisės principas, sutarties privalomumo principas taip pat nėra absoliutus. Įvairių šalių civilinės teisės doktrinoje bei teismų praktikoje žinomi pagrindai, kuriems esant sutarties šaliai civilinė atsakomybė netaikoma arba šalis atleidžiama nuo civilinės atsakomybės: valstybės veiksmai, nenugalima jėga, trečiojo asmens veiksmai, būtinasis reikalingumas, nukentėjusiojo asmens veiksmai, būtinoji gintis, savigny ir kt. Daugumos iš šių aplinkybių taikymas nereikalauja gilesnio nagrinėjimo teorijoje bei nekelia didelių problemų Lietuvos teismų praktikoje. Nors LR CK reglamentuoja teisinius santykius, veikiant vienai iš anksčiau minėtų aplinkybių - nenugalimai jėgai (*force majeure*), tačiau teorijoje ši tema nėra išsamiai išnagrinėta³, teisės doktrinoje bei teismų praktikoje dar neretai klystama priskiriant tam tikrus įvykius nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms, išskiriant šios doktrinos taikymo sąlygas, apibrėžiant pasekmes, todėl ši sritis reikalauja gilesnio nagrinėjimo ir yra aktuali sutarčių teisės teorijai ir praktikai. Nenugalima jėga (*force majeure*) yra pagrindas netaikyti tiek sutartinės, tiek deliktinės civilinės atsakomybės, tačiau šiame magistro baigiamajame darbe, atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį bei temos aktualumą, bus analizuojamas nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių taikymas teorijoje ir praktikoje tik sutarčių teisės kontekste.

¹ Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480.

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

³ Teisinė literatūra lietuvių kalba šia tema apsiriboja lakoniškais poskyriais vadovėliuose bei vienu moksliniu straipsniu - Petrauskas A. Nenugalima jėga (*force majeure*)// Juristas. 2004, Nr. 12(15). Nenugalimos jėgos aplinkybių problematiką šiek tiek yra aptaręs tik prof. V. Mikelėnas.

Tyrimo objektas. Šiame magistro baigiamajame darbe aptariami nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių – kaip sutartinės atsakomybės netaikymo pagrindo - teoriniai ir praktiniai aspektai.

Tyrimo dalykas. LR CK ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių taikymą sutarčių teisėje, jų aiškinimas bei taikymas; Lietuvos ir kitų valstybių teismų praktika šia tema; mokslinė literatūra.

Darbo tikslas. Baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių sąvoką, pateikti jų klasifikaciją, išnagrinėti *force majeure* doktrinos taikymo sąlygas, pasekmes bei ją taikant išylančias problemas, pasiūlyti galimus problemų sprendimo būdus.

Darbo uždaviniai:

1. analizuoti nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių sampratą, šių aplinkybių požymius bei pasekmes; pateikti nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių klasifikaciją;
2. išsiaiškinti kokios aplinkybės Lietuvos bei kitų valstybių teismų praktikoje yra pripažįstamos nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėmis ir kokios ne;
3. išskirti esamas problemas ir tobulintinas sritis, *force majeure* doktrinos atžvilgiu pateikti pasiūlymus dėl teisės aktų tobulinimo;

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo šaltiniais tapo LR CK, Vyriausybės nutarimas „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“, Vyriausybės nutarimas „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ ir kitų teisės aktų nuostatos, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei kitų teismų praktika, mokslinė literatūra.

Darbe naudojami mokslinės literatūros, teisės normų bei teismo sprendimų analizės, apibendrinimo, sisteminės analizės, lyginamasis ir teleologinis metodai. Remiantis loginiu ir abstrahavimo metodais daromi apibendrinimai ir išvados, pateikiami galimi problemų sprendimo būdai.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis iš 4 skyrių.

Pirmasis skyrius yra daugiau teorinio pobūdžio: aptariamas nenugalimos jėgos (*force majeure*) doktrinos santykis su frustracijos doktrina, taikoma anglosaksų teisinės sistemos valstybėse; nagrinėjama nenugalimos jėgos aplinkybių sąvoka bei pateikiama šių aplinkybių klasifikacija; paliečiama teisės aktų, Lietuvoje reglamentuojančių nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių taikymą, problematika.

Antrasis skyrius skirtas išsamiai nenugalimos jėgos doktrinos taikymo sąlygų analizei.

Trečiajame skyriuje aptariama šalies, kurios sutartinių įsipareigojimų vykdymą įtakuoja nenugalimos jėgos aplinkybė, pareiga pranešti kitai sutarties šaliai apie negalėjimą įgyvendinti savo sutartines prievoles; nenugalimos jėgos aplinkybių įrodinėjimo problematika, susijusi su Prekybos, pramonės ir amatų rūmų išduodamų nenugalimos jėgos aplinkybes liudijančių pažymų teisine reikšme, bei trumpai aptiriamos *force majeure* aplinkybių pasekmės.

Ketvirtajame magistro baigiamojo darbo skyriuje pateikiamas nenugalimos jėgos aplinkybių atirbojimas nuo valstybės veiksmų, akcentuojamas *force majeure* doktrinos santykis su *rebus sic stantibus* doktrina. Paskutinėje magistro baigiamojo darbo dalyje taip pat analizuojamos Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijoje (CMR) minimos - į nenugalimos jėgos aplinkybes panašios - aplinkybės, jų santykis su nacionalinėje teisėje įtvirtintomis nenugalimos jėgos aplinkybėmis.

Darbo pabaigoje formuluojamos išvados, pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir vokiečių kalbomis.

1. NENUGALIMOS JĖGOS (*FORCE MAJEURE*) APLINKYBIŲ SAMPRATA IR KLASIFIKAVIMAS

1.1 Sutarties neįvykdymą pateisinančios doktrinos

Šiuolaikinė daugumos valstybių sutarčių teisė pripažįsta, kad sudariusi sutartį šalis gali būti atleidžiama nuo jos vykdymo, jei po sutarties sudarymo atsiranda objektyvios aplinkybės, užkertančios kelią sutartinių įsipareigojimų įvykdymui. Įvairių valstybių sutarčių teisės teorijoje ir praktikoje žinomos kelios tokios sutarties neįvykdymą pateisinančios doktrinos, kuriomis siekiama suderinti sutarčių privalomumo, teisingumo bei sąžiningumo principus.

Žlugusio tikslo (*frustration*) doktrina taikoma anglosaksų teisės sistemos šalyse (pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose, Anglijoje).

Klasikinė Anglijos sutarčių teisės doktrina tvirtai laikėsi principo, kad skolininkas garantuoja sutarties įvykdymą, todėl sutartis turėjo būti vykdoma bet kokiomis sąlygomis. Aplinkybės, kurioms esant šalis galėjo nevykdyti prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, buvo griežtai apibrėžtos (pvz., šaliai sunkiai susižalojus ar mirus asmeninio pobūdžio prievolėse). Tačiau XIX amžiuje dėl kintančių sutartinių santykių ir besikeičiančių ekonominių sąlygų, teismų pozicija pasikeitė ir *Taylor v. Caldwell (1863 m.) 3 B and S, 826* precedentinės bylos pagrindu buvo įtvirtinta žlugusio tikslo (bevaisiškumo) - *frustracijos* doktrina. Teismų praktikoje išvystyta, frustracijos doktrina buvo įtvirtinta 1943 m. Beverčių sutarčių įstatyme bei 1979 m. Prekių pirkimo – pardavimo įstatyme⁴.

Esminiai frustracijos požymiai yra tam tikros aplinkybės:

Pirma, sudarius sutartį įvyko tam tikri įvykiai ar buvo padaryti veiksmai, kurių sudarant sutartį, nebuvo galima numatyti.

Antra, dėl įvykių ar veiksmų, kurių nebuvo galima numatyti sudarant sutartį, atsiradimo nėra sutarties šalies, privalančios įvykdyti sutartį kaltės.

Trečia, dėl įvykių ar veiksmų, kurių sudarant sutartį nebuvo galima numatyti, sutarties negalima įvykdyti, nes šalis negali pateikti kitai šaliai to, ką toji tikėjosi gauti pagal sutartį.

Ketvirta, šalys sutarties sudarymo momentu įvykių ar veiksmų, dėl kurių sutarties įvykdymas tapo neįmanomas, nenumatė ir negalėjo numatyti⁵.

Šios doktrinos esmė yra ta, kad šalis nėra verčiama įvykdyti sutartį tais atvejais, kai objektyviai sutartį įvykdyti būtų galima, tačiau šaliai beprasmiška, nes ji negautų sudarant

⁴ Remiantis Mikelėno V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.

⁵ Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 424.

sutartį siekto tikslo. Labiausiai tinkamas ir autorių dažniausiai pateikiamas pavyzdys būtų vadinamosios karūnavimo bylos: nuomininkas, išsinuomojęs kambarį pro jo langus karaliaus karūnavimo ceremonijai stebėti, atsisakė mokėti nuompinigių, nes planuota ceremonija buvo atšaukta. Įvairūs autoriai šią doktriną pagrindžia nevienodai, siedami sutarties šalies tikslą su numanomomis sutarties sąlygomis, su priešpriešiniu patenkinimu ar teisingumo, sąžiningumo principais. Tačiau visada galima išskirti esminę frustracijos doktrinos taikymo sąlygą – šalis turi įrodyti, kad dėl tam tikrų aplinkybių atsiradimo ar pasikeitimo žlugo tikslas, kuris ir buvo pagrindinė sutarties sudarymo priežastis, tikslas yra visiškai žlugęs ir be jo sutarties vykdymas šaliai visiškai netenka prasmės.

Gimusią Anglijoje, frustracijos doktriną perėmė ir JAV teismų praktika. JAV sutarčių teisės Antrojo sąvado 265 str. pateikiama tokia šios doktrinos sąvoka: „Frustracija – tai visiškas ar beveik visiškas vienos šalies tikslo, buvusio sutarties sudarymo priežastimi, žlugimas, sukeltas sudarius sutartį atsiradusių aplinkybių“⁶. Be frustracijos doktrinos, JAV teismų praktika išskiria *objektyvaus negalėjimo įvykdyti sutartį (objective impossibility) institutą*, kuris taikomas mirus sutartį įvykdyti turėjusiai šaliai, jai tapus neveiksniai, žuvus individualiais požymiais pasižyminčiam sutarties dalykui ir kt., bei *nepraktiškumo (impracticability) institutą*, siejamą su tomis situacijomis, kai sutartį įvykdyti šaliai būtų įmanoma, tačiau tai sukeltų jai daug sunkumų ir taip būtų nusižengiama sąžiningumo, protingumo principams⁷.

Į frustracijos doktriną šiek tiek panaši Vokietijoje vyraujanti *sutarties pagrindo (Geschäftsgrundlage) doktrina*, pagal kurią šalys atleidžiamos nuo sutarties vykdymo ne tik dėl nenumatytų aplinkybių išnykus sutarties sudarymo tikslui, bet ir kai iš esmės sutrikdoma šalių tarpusavio prievolių pusiausvyra (pavyzdžiui, prieš penkiasdešimt metų sudarytoje ilgalaikėje turto nuomos sutartyje numatytas nuomos mokestis dėl infliacijos tapo simbolinis, taigi buvo pažeistas šalių interesų pusiausvyros principas)⁸.

Kontinentinės teisės sistemos valstybėse (pvz., Olandija, Lietuva) plėtojama sutarties neįvykdymą pateisinanti *nenugalimos jėgos (force majeure) doktrina*, iš esmės nesiejanti sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo su žlugusiu sutarties tikslu. Kai kuriose valstybėse panašios doktrinos vadinamos įvairiai - sutarties neįvykdymo pateisinimo doktrina (Italija, Japonija, Švedija), *cas fortuit*⁹ (Prancūzija), aukštesniosios jėgos doktrina (Kvebeko civiliniame kodekse), nepraktiškumo doktrina (Šveicarija) ir kt. Skirtingose valstybėse minėtos doktrinos

⁶ Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 438.

⁷ Plačiau žr. Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 434 - 437.

⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 453.

⁹ Prancūzijos civilinio kodekso 1148 straipsnyje vartojamos dvi sąvokos – *force majeure* ir *cas fortuit*. Ir nors kai kurių autorių jos verčiamos skirtingai – atitinkamai - nenugalima jėga ir atsitiktinis įvykis – tačiau nei Prancūzijos teismų praktikoje, nei sutarčių teisės teorijoje jos nėra atibojamos, aiškaus skirtumo tarp jų nedaroma.

turi taikymo sąlygų ypatumų, tačiau esminis skirtumas tarp frustracijos ir kontinentinės sistemos valstybėse taikomų *force majeure* (ir jos atmainų) doktrinų yra tas, kad frustracijos atveju sutarties įvykdymas šaliai dažniausiai yra galimas, tačiau visiškai nenaudingas dėl sutarties tikslo neįgyvendinamumo. Tuo tarpu *force majeure* atveju sutartinių prievolių įgyvendinimas šaliai tampa objektyviai neįmanomas.

1.2 Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių samprata ir klasifikavimas

Civilinės teisės teorijoje nenugalima jėga (angl. *act of God*, pranc. *cas fortuit*, vok. *höhere Gewalt*) dažniausiai suprantama kaip įvykis, kurio asmuo negalėjo numatyti, kurį nulėmė nuo asmens nepriklausančios išorinės jėgos ir darantis sutartį neįmanomą vykdyti. *Force majeure* sąvoka kilo iš romėnų teisėje vartoto termino *vis maior*. Šiandieninį šios sąvokos išplitimą lėmė Prancūzijos teisės doktrina – pirmą kartą *force majeure* terminas įtvirtintas 1804 m. Napoleono kodekse¹⁰, vėliau šis terminas pradėtas vartoti sandoriuose, peržengiančiuose vienos valstybės sienas, paplito ir įsitvirtino tarptautinėje praktikoje. Dabar galiojančio Prancūzijos civilinio kodekso 1148 straipsnyje *force majeure* sąvoka tebevartojama kaip ir anksčiau.

Kai kurie mokslininkai (pvz., prof. V. Mikelėnas) išskiria nenugalimos jėgos sampratą siaurąja ir plačiąja prasmėmis. **Siaurąją prasme** nenugalima jėga laikytinas įvykis (atsitikimas), nepriklausantis nuo žmogaus valios, t.y. įvairios gamtinės stichinės jėgos - žemės drebėjimai, potvyniai, žaibai ar kiti gamtos reiškiniai (angl. *acts of nature*), o nenugalimai jėgai **plačiąja prasme**, be įvairių gamtos reiškinių, priskiriami trečiųjų asmenų veiksmai, įvairūs socialiniai reiškiniai – karai, sukilimai, riaušės, streikai bei kitokie socialiniai neramumai, t.p. valdžios institucijų veiksmai (licencijų, muitų nustatymas, eksporto ir importo uždraudimas, embargas) ir pan.¹¹ (angl. *acts of people*). Atitinkamai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau tekste – LAT) 2000 m. birželio 21 d. nutartyje¹² nurodė, kad „nenugalimos jėgos aplinkybėms priskirtini: 1. tam tikri gamtos reiškiniai, nepriklausantys nuo žmogaus valios 2. kitokie įvykiai, kuriuose žmogus aktyviai dalyvauja“. Siaurąją prasme nenugalima jėga suprantama Rusijoje, o Lietuva, Prancūzija, Vokietija priskiriamos prie valstybių, kuriose nenugalimos jėgos aplinkybės suprantamos plačiąja prasme.

¹⁰ Pagal Plate T. *Force Majeure und Hardship in grenzüberschreitenden Langzeitverträgen*. Essen, 2004. S. 11.

¹¹ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. P. 250.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000-06-21 nutartis c.b. G. Šiošė v. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra ir kt., Nr. 3K-3-710/2000 m., kat. 7.

Tam tikrų valstybių sutarčių teisės teorija išskiria nenugalimos jėgos aplinkybes **objektyviaja** ir **subjektyviaja** prasmėmis. Subjektyviaja prasme nenugalima jėga siejama ne tiek su objektyviu neįmanomumu įvykdyti sutartį, kiek su tais atvejais, kai įvykdyti sutartines prievolės skolininkui tampa labai sudėtinga, problemiška. Naujasis Olandijos civilinis kodeksas įtvirtina subjektyviają nenugalimos jėgos sampratą. Tačiau daugumos valstybių teisės aktai *force majeure* doktrinai taiko objektyvų negalėjimo įvykdyti sutartinių prievolių kriterijų.

LAT 2000 m. birželio 16 d. Senato nutarime Nr. 27¹³ (bei 2000 m. birželio 21 d. civilinės bylos Nr. 3K-3-710/2000 m. nutartyje) nurodė, kad „nenugalima jėga – tai nepaprastos aplinkybės, kurių negalima nei numatyti arba išvengti, nei kuriomis nors priemonėmis pašalinti“. Šiame nutarime LAT iš esmės rėmėsi senuoju 1964 m. CK, kuriame buvo įtvirtinta gana lakoniška nenugalimos jėgos sąvoka¹⁴. Minėtoje teismų praktikoje pateikta sąvoka, magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, kritikuotina, nes įtvirtina alternatyvias („negalima nei numatyti arba išvengti“ – pabraukta autorės) nenugalimos jėgos sąlygas. Iš to seka, kad ir įvykis, kurį šalis galėjo numatyti, būtų pripažįstamas nenugalimos jėgos aplinkybe. Manytume, kad aplinkybė, kurią šalis galėjo numatyti – taigi, galėjo ir tinkamai jai pasirengti, užkirsti kelią jos pasekmėms - neturėtų būti pripažįstama aplinkybe, šalinančia skolininko sutartinę atsakomybę.

Nenugalimos jėgos aplinkybių sąvoka, atkartojant UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnio¹⁵ nuostatas, įtvirtinta galiojančio LR CK 6.253 str. 2 d. - „Nenugalima jėga yra neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos“. Šią sąvoką dažniausiai pateikia autoriai ir savo darbuose, ja remiasi ir teismai priimdami sprendimus civilinėse bylose. Tačiau nors ir remdamiesi vienoda sąvoka, autoriai išskiria nevienodą sąlygų, kurioms esant sutarties šaliai netaikoma atsakomybė dėl sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybių, skaičių. Autorių kolektyvo parašytame vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“ autoriai išskiria du nenugalimos jėgos požymius: „1) nenumatomumą, kuris reiškia, kad aplinkybė nebuvo numatyta ir protingai negalėjo būti skolininko numatyta iš anksto; 2) neišvengiamumą – t.y. įvykio atsiradimas buvo objektyvus, įvykio ir jo pasekmių pašalinimas nepriklausė nuo

¹³ Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.

¹⁴ 1964 m. CK 88 str. 1. buvo pateikta tokia nenugalimos jėgos sąvoka: „nenugalima jėga tai yra nepaprastas įvykis, kuriam tomis sąlygomis nebuvo galima užkirsti kelio“.

¹⁵ Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo institutas (UNIDROIT). Tarptautiniai komercinių sutarčių principai. // <http://www.unidroit.org/german/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2009 10 06.

skolininko valios“¹⁶. Tokius pat du nenugalimos jėgos įvykio požymius išskiria ir profesorius V. Mikelėnas¹⁷.

LAT 2003 m. spalio 8 d. Civilinės bylos Nr. 3K-3-931/2003 m. nutartyje¹⁸ išskyrė keturis nenugalimos jėgos aplinkybes kvalifikuojančius požymius:

„1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti;

2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti;

3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio;

4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimo rizikos“.

Teisėjų kolegija nurodė, kad „nesant šių kriterijų visumos, faktinės aplinkybės negali būti pripažintos nenugalima jėga“.

Minėta nutartimi LAT papildė CK pateikiamą nenugalimos jėgos sąvoką dviem svarbiais aspektais: pirma, pabrėžė, jog aplinkybės turi būti ne bet kokios, o lemiančios objektyvų sutarties įvykdymo negalimumą ir, antra, jei šalis sutartyje buvo prisiėmusi tam tikrų aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimo riziką, šalis negalės remtis nenugalimos jėgos aplinkybe, kaip civilinės atsakomybės jai netaikymo pagrindu. Iš esmės tokius pačius nenugalimos jėgos požymius išskiria Civilinės atsakomybės praktikumo autoriai Algis Norkūnas bei Simona Selelionytė - Drukteinienė¹⁹. Magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, nenugalimos jėgos požymiai, nurodyti galiojančiame CK bei papildyti aukščiau nurodytoje LAT nutartyje, yra išsamūs; šių požymių turinys detaliam bus nagrinėjamas antrajame šio baigiamojo darbo skyriuje.

Nenugalimos jėgos aplinkybės pagal jų trukmę gali būti skirstomos į **laikinas** (besitęsiančias tik tam tikrą apibrėžtą laiką) ir **ilgalaikes**, kurių trukmės ir išnykimo laiko šalys negali numatyti. Pagal aplinkybių trukmę atsiranda skirtingi teisiniai padariniai. LR CK 6.212 str. 2 d. reglamentuoja atvejus, kai aplinkybė, dėl kurios neįmanoma sutarties įvykdyti, yra laikina - nurodoma, kad šalis tuomet atleidžiama nuo atsakomybės tik tokiam laikotarpiui, kuris yra protingas atsižvelgiant į tos aplinkybės įtaką sutarties vykdymui. Pasibaigus laikinų aplinkybių poveikiui, šalis privalo toliau vykdyti sutartį. Tačiau LR CK nepateikia aiškaus atsakymo, koks laikotarpis ar kokios aplinkybės gali būti laikomos laikinomis, todėl manytume, kad šalys savo sutartyje pačios galėtų numatyti tam tikrą laikotarpį, kurį turi trukti aplinkybės,

¹⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 199.

¹⁷ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 249.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartis c.b. L. Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931/2003 m., kat. 39.3; 56.1.

¹⁹ Norkūnas A., Selelionytė - Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 73.

tam, kad jos būtų pripažįstamos laikina nenugalima jėga. Laikiną aplinkybių pobūdį, manytume, gali konstatuoti ir teismas. Bet kuriuo atveju apibrėžtas laikotarpis turėtų atitikti protingumo kriterijus.

Ne visų valstybių sutarčių teisė pripažįsta laikino pobūdžio nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes, pavyzdžiui, Vokietijos teismai sprendami klausimą, ar aplinkybę/įvykį pripažinti nenugalima jėga, reikalauja, kad aplinkybė įtakotų negalimumą įvykdyti sutartį visą jos galiojimo laiką ar bent ilgesniąją jos dalį – t.y. iš esmės nepripažįsta trumpalaikių nenugalimos jėgos aplinkybių.

1.3 Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys sutartinės atsakomybės šaliai netaikymą dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių

Lietuvos Respublikos CK yra pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis *force majeure* doktrinos taikymo sąlygas ir pasekmes. Kiti paminėtini Lietuvos teisės aktai, kuriuose reglamentuojami teisiniai santykiai, susiję su nenugalima jėga, yra: Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas²⁰, LR Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“²¹ ir LR Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“²².

Tačiau, atsižvelgiant į LR CK 1.3 str. 3 d., kurioje nurodoma „Vyriausybės nutarimai ir kitų valstybės institucijų teisės aktai civilinius santykius gali reglamentuoti tik tiek, kiek įstatymų nustatyta. Jeigu Vyriausybės ar kitos valstybės institucijos teisės aktas prieštarauja šio kodekso ar kito įstatymo normoms, taikomos kodekso ar kito įstatymo normos“, reikėtų pabrėžti, kad minėtas, dar iki 2003 m. įsigaliojusio LR CK priimtas, 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“, kadangi LR CK tiesiogiai nenurodo jo taikymo, negali būti laikomas tiesiogiai, esant nenugalimos jėgos aplinkybėms, teisinius santykius reglamentuojančiu aktu. Su šia nuomone sutinka ir teismų praktika: 2009 m. vasario 17 d. Vilniaus apygardos teismas nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-140-464/2009²³ pažymėjo, jog „Nepagrįsta apelianto nuoroda į LR Vyriausybės 1996-07-15 nutarimu Nr. 840 patvirtintas Atleidimo nuo

²⁰ Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr.99-2201.

²¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1652.

²² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1997, Nr. 24-556.

²³ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-17 nutartis c.b. G. C. v. V. S. II, Nr. 2A-140-464/2009, kat. 44.3.; 44.5.1.; 62.1.

atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklės“ (apeliantas rėmėsi minėtu nutarimu patvirtintų taisyklių 3.3 punktu, pagal kurį gaisrai priskirtini prie civilinę atsakomybę šalinančių sąlygų – *aut. past.*). Vilniaus apygardos teismas pažymėjo, jog: „Viena vertus, šis teisės aktas ir jame esančios sąvokos buvo naudojamos aiškinant sutartinės, o ne deliktinės atsakomybės atsiradimo pagrindus bei prielaidas, kadangi anksčiau galioję įstatymai (1964 m. CK) nenugalimos jėgos nereglementavo. Kita vertus, po Civilinio kodekso įsigaliojimo, kuriame jau yra apibrėžta *force majeure* sąvoka ir sąlygos jai taikyti (CK 6.212 str.), kiti įstatymai bei teisės aktai galioja tik tiek, kiek neprieštaruoja Civiliam kodeksui (Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo 2000-07-18 įstatymo Nr. VIII-1864 3 str., 4 str. 1 d., 47 str.; CK 1.3 str. 2 ir 3 dalys)“. Šiai Vilniaus apygardos teismo nuomonei magistro baigiamojo darbo autorė pritaria, todėl šiame darbe toliau nagrinėjant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių požymius, pasekmes išskirtinai bus remiamasi tik CK, kaip teisės aktu, reglamentuojančiu *force majeure* doktrinos taikymą.

1.4 Atleidimas nuo civilinės atsakomybės ir jos netaikymas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 str. nurodo, kad nenugalima jėga (bei kitos šioje normoje nurodytos aplinkybės) yra pagrindas, kuriuo remiantis skolininkui „civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės“, o 6.212 str. 1 d. – „šalis atleidžiama nuo atsakomybės už sutarties neįvykdymą“ (*pabraukta autorės*). Tačiau aiškaus atribojimo tarp šių dviejų sąvokų – „civilinės atsakomybės netaikymas“ ir „atleidimas nuo civilinės atsakomybės“ – LR CK nepateikia. Tuo tarpu kai kurie teoretikai šias dvi sąvokas skiria. Pvz., prof. V. Mikelėnas LR CK šeštos knygos komentare išsakė nuomonę, jog šias dvi sąvokas atriboti reikėtų: „Pirmoji sąvoka (civilinės atsakomybės netaikymas – *aut. past.*) yra platesnė ir apima visus, net šiame straipsnyje (LR CK - 6.253 str. – *aut. past.*) neminimus atvejus, kai asmens civilinė atsakomybė apskritai negali atsirasti. Pavyzdžiui, civilinė atsakomybė neatsiranda, jeigu nėra priežastinio ryšio, kaltės (kai ji siejama su kalte) ar kitų civilinės atsakomybės sąlygų. Atleidimas nuo civilinės atsakomybės apima tik atvejus, kai yra atitinkamos civilinės atsakomybės sąlygos, tačiau atsakovas įrodo esant vieną iš pagrindų, dėl kurių jis visiškai arba iš dalies gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. Pavyzdžiui, atsakovas įrodo, kad dėl žalos atsiradimo yra kaltas ir pats nukentėjęsysis“²⁴. Taigi, pasak prof. V. Mikelėno, pagrindinis kriterijus kuriuo remiantis yra brėžiama riba tarp minėtų

²⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1., P. 350.

dviejų sąvokų, yra visų būtinų civilinei atsakomybei atsirasti sąlygų buvimas. Atsižvelgiant į tai, taikant nenugalimos jėgos doktriną, manome, būtų tikslingiau vartoti „civilinės atsakomybės netaikymo“ sąvoką. Vienas iš svarbiausių momentų taikant nenugalimos jėgos doktriną yra nustatyti, ar nėra šalies kaltės ir valios dėl šių aplinkybių atsiradimo, ar šalies kalti veiksmai neįtakoją sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo. Esant šalies kaltei *force majeure* doktrina ta apimtimi, kiek skolininko kaltė lėmė įsipareigojimų neįvykdymą, negali būti taikoma. Atitinkamai, nenugalimos jėgos aplinkybėms įtakojus sutartinių prievolių neįvykdymą, nutrūksta priežastinis ryšys – būtina sąlyga civilinei atsakomybei atsirasti. Atsižvelgiant, jog sąvoka „civilinės atsakomybės netaikymas“ yra platesnė bei šiuo požiūriu tikslesnė, siūlytume siekiant aiškumo vartoti šią sąvoką. Ji bus vartojama ir tolesnėse šio magistro baigiamojo darbo dalyse.

2. NENUGALIMOS JĖGOS (*FORCE MAJEURE*) POŽYMIŲ APTARIMAS

Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje aptarsime keturis LAT išskirtus nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes kvalifikuojančius požymius, nagrinėsime kaip jie suprantami Lietuvos bei kitų valstybių teismų praktikoje.

2.1 Nenumatomumo požymis - aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti

Pirmiausia, sprendžiant dėl *force majeure* doktrinos taikymo galimybės, būtina nustatyti, kad aplinkybių, dėl kurių negalima įvykdyti sutartinių prievolių ir kurias siekiama pripažinti nenugalima jėga, nebuvo sudarant sutartį. Priešingu atveju sutartis turėtų būti laikoma negaliojančia nuo pat pradžių remiantis CK 6.3 str. 4 d. („prievoles dalyku negali būti tai, kas neįvykdoma“)²⁵.

Teisės teoretikai iš esmės sutaria, kad įvykis, kurį skolininkas galėjo prognozuoti įvyksiant, negali būti pripažintas nenugalimos jėgos aplinkybe. Tačiau konstatuoti galimybę numatyti tam tikrą įvykį nėra taip paprasta, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Sprendžiant šį klausimą reikia išsiaiškinti, koku standartu vadovaujamosi analizuojant ar konkretus asmuo turėjo įvykio numatymo galimybę bei kokią įtaką nustatant nenumatomumo požymį lemia pati sutarties sudarymo bei vykdymo situacija. LAT 2004 m. vasario 4 d. nutartyje²⁶, iš esmės sutikdamas su ieškovo argumentais, pabrėžė, jog tam, kad meteorologinės oro sąlygos būtų pripažintos nenugalimos jėgos aplinkybėmis jos turi būti netikėtos, nebūdingos Lietuvos klimatui, nepasitaikančios tuo metu laiku bei pabrėžė, kad „Lietuvos klimatinės sąlygos yra tokios, jog būna ir liūtytis, ir audros, dėl kurių gali žūti derlius, tačiau tai savaime nėra radikalų, netikėta ar nenuspėjama. Kiekvienas rūpestingas ūkininkas, sudarydamas sutartį dėl žemės ūkio produkcijos auginimo bei pardavimo tai turi ir gali numatyti“. Tačiau ne visų valstybių praktika, priskiriant įvairius gamtos reiškinius nenugalimos jėgos aplinkybėms, yra vienoda. Vokietijoje gamtos katastrofos, viena vertus, priskiriamos prie aiškiausių nenugalimos jėgos aplinkybių pavyzdžių - Bartl mini gamtos jėgas kaip dažniausią nenugalimos jėgos pavyzdį,

²⁵ Olandijos sutarčių teisės doktrinoje nenumatytos aplinkybės atibojamos nuo suklydimo pagal laiko kriterijų: suklystama dėl sutarties sudarymo momentu egzistavusių aplinkybių, tuo tarpu nenumatytos aplinkybės atsiranda jau sudarius sutartį. (Remiantis Mikelėno V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 441).

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-02-04 nutartis c.b. UAB „Linas ir Viza“ v. J. Leskauskas, Nr. 3K-3-83/2004, kat. 40.12.

argumentuodamas tuo, kad „sutarties šalys oro akivaizdžiai negali įtakoti“²⁷. Taip vadinamoje „Mauritius – nuomonėje“²⁸ Vokietijos federacinis teismas konstatavo, kad ciklonas „Claudette“ priskirtinas nenugalimai jėgai, dėl kurios nebuvo įvykdytos prievolės, kylančios iš kelionių sutarčių²⁹. Vokietijos teismų praktikoje nenugalimos jėgos aplinkybėmis buvo pripažinta: dėl plikledžio neišvažiuojamos gatvės³⁰; žaibas, pataikęs į atostogaujančių namą ir padaręs žalos³¹; dėl tanklaivio katastrofos nafta užterštas paplūdimys³²; sniego lavinos³³; smogas bei oro užterštumas, dėl kurio uždraudžiamas automobilių įvažiavimas į miestą³⁴ ir kt. Kita vertus, Vokietijos Frankfurto žemės teismas prasto oro laikotarpius Viduržemio jūros regione, dėl kurių buvo įvykdytos taip pat ne visos prievolės, kylančios iš kelionių sutarčių, atsisakė priskirti nenugalimos jėgos aplinkybėms pažymėdamas, jog tai – įprasta gyvenimo rizika³⁵. Sprendžiant iš teismų praktikos, gamtos reiškiniai nenugalimos jėgos aplinkybėms gali būti priskiriami tik atsižvelgus į konkrečią sutarties situaciją, akcentuojant, kad tie gamtos reiškiniai, oro sąlygos nėra dažni ir įprasti tam regionui. Kai kuriais atvejais gamtos reiškinio priskyrimą prie nenugalimos jėgos aplinkybių nulemia jo grandioziškumas, didelis mastas – pvz., Vokietijos teisinėje praktikoje viesulai, uraganai, žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai neabejotinai priskiriami prie nenugalimos jėgos aplinkybių dėl savo pasekmių, nepaisant to, kad šių gamtos katastrofų tam tikrame regione buvo pasitaikę ir anksčiau.

Tačiau kalbant apie teroro išpuolius pasikartojamumo požymis teisinėje literatūroje yra kitaip vertinamas. Vokietijos mokslininkas Holger Sudbrink pažymi, jog „teroristų išpuoliai turėtų būti pripažįstami nenugalimos jėgos aplinkybe jau vien todėl, kad neįmanoma numatyti, ar teroristų išpuoliai tose pačiose vietose kartosis ateityje, ar bus vykdomi kitose vietose, o gal apskritai daugiau nebeįvyks“³⁶. Šį požiūrį aiškiausiai pagrindžiantis pavyzdys galėtų būti liūdnei pagarsėję, ko gero, visai tarptautinei bendruomenei netikėti, Rugsėjo 11-osios teroristų išpuoliai Jungtinėse Amerikos Valstijose, kai teroristų užgrobti lėktuvai buvo nukreipti į Pasaulio Prekybos Centro dangoraižius „Dvynius“. Tačiau tam tikrų socialinių reiškinių, žmogaus ar jų

²⁷ Sudbrink H. Die Kündigung des Reisevertrages wegen höheren Gewalt (651 j BGB) unter besonderer Berücksichtigung des Entschädigungsanspruchs des Reiseveranstalters. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Rechtswissenschaft der Universität Hamburg. Hamburg, 1990. S. 12.

²⁸ NJW 83, S. 33 ff (Vorinstanz OLG Frankfurt, FVE Zivilrecht, Nr. 300, S. 1103 ff).

²⁹ Sudbrink H. Die Kündigung des Reisevertrages wegen höheren Gewalt (651 j BGB) unter besonderer Berücksichtigung des Entschädigungsanspruchs des Reiseveranstalters. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Rechtswissenschaft der Universität Hamburg. Hamburg, 1990. S. 13.

³⁰ Führich ReiseR Rn. 439ö Bidinger-Müller § 651 j Rn. 4ö Kaller ReiseR Rn. 409.

³¹ LG Frankfurt NJW-RR 1991, 1272; Führich ReiseR Rn. 439; Pick § 651 j Rn. 36; Bechthofer § 651 j S. 133; Bidinger-Müller § 651 j Rn. 4; Kaller ReiseR Rn. 409.

³² RGRK/Recken § 651 j Rn. 4; Bethäuser DAR 1991, 441, 444; Führich ReiseR Rn 439.

³³ Führich BB 1991, 493, 494.

³⁴ AG Hamburg RRa 2000, 104; RRa 2000, 187.

³⁵ LG Frankfurt/M NJW-RR 1992, 890.

³⁶ Sudbrink H. Die Kündigung des Reisevertrages wegen höheren Gewalt (651 j BGB) unter besonderer Berücksichtigung des Entschädigungsanspruchs des Reiseveranstalters. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Rechtswissenschaft der Universität Hamburg. Hamburg, 1990. S. 15.

grupių veiksmų pa(si)kartojimo reikšmės klausimas spręstinas, šio baigiamojo darbo autorės nuomone, kiek kitaip nei gamtos reiškinių atveju. Iš esmės neprieštaraujant anksčiau pateiktai Vokietijos mokslininko Holger Sudbrink nuomonei, reikia pabrėžti, kad visgi yra tokių atvejų, kai tam tikrų socialinių neramumų ar išpuolių pasikartojimo tikimybė tam tikru laikotarpiu konkrečiame regione yra gana didelė. Atsižvelgiant į tai, panagrinėkime situaciją Adeno įlankoje (Afrikos kyšulio rajone) prie Somalio bei Nigerijos krantų, kur pastaraisiais metais ypač dažnai piratų užpuolami bei į nelaisvę, reikalaujant milijoninių išpirkų, paimami šiuo svarbiu jūros prekybos keliu - jungiančiu Viduržemio jūrą ir Indijos vandenyną - plaukiantys laivai. Ar sutarties šalis, pasirinkusi šį prekybinį kelią, galėtų išvengti sutartinės atsakomybės už neįvykdytus sutartinius įsipareigojimus, pvz., laiku neatgabentą krovinį, jeigu tai įtakojo neteisėti piratų veiksmai? Nenumatomumo požymis *force majeure* doktrinoje neturėtų būti suabsoliutinamas, paliekant tik teorinę galimybę prie nenugalimos jėgos aplinkybių priskirti tik ypatingai retai pasitaikančius įvykius, tačiau apibrėžtoje teritorijoje dažnas tam tikrų situacijų pasikartojimas (Somalio pakrančių regione priskaičiuojama net iki 100 piratavimo atvejų per metus) neabejotinai rodo ir galimybę numatyti šiuos įvykius. Sutarties šalis, plaukdama pro šį regioną, neabejotinai numato piratavimo grėsmę ir, rinkdamasi šį kelią savo sutartinėms prievolėms įgyvendinti, prisiima šių aplinkybių atsiradimo riziką (rizikos prisiėmimo požymis detaliau aptariamas 2.4 magistro baigiamojo darbo dalyje). Dėl galimybės rinktis kitą - nors ir brangų bei ilgą, apiplaukiant visą Afrikos žemyną - kelią piratavimas aptartos situacijos kontekste vargu ar atitinka ir aplinkybių neišvengiamumo reikalavimą (išsamiau žiūrėti 2.3 poskyrį). O tik dalies būtinų požymių aptariamoje situacijoje buvimas reiškia, kad nėra pagrindo piratavimą Somalio pakrantėse laikyti nenugalima jėga.

Vienu dažniausiu nenugalimos jėgos pavyzdžiu sutarčių teisės teorijoje nurodomas karas. Teismų praktikoje neretai su tuo sutinkama – LAT 2002 m. gegužės 20 d. nutartyje³⁷ nurodė: „Ta aplinkybė, kad nuosavybės teisės perėjimo faktas nebuvo įformintas, kaip to reikalavo 1940 - 1944 m. Lietuvos teritorijoje galioję teisės aktai, gali būti paaiškinama nuo sutarties šalių nepriklausiusiomis aplinkybėmis (*force majeure*) – nacionalizacija ir karu, kurios sutrukdė tinkamai įforminti šį faktą“. Taip pat ir Vokietijos civilinės teisės doktrinoje pažymima, jog karas ir neramumai šalies viduje dažniausiai kvalifikuojami kaip nenugalima jėga; pavyzdžiui, Frankfurto Aukštesnysis žemės teismas (Oberlandesgericht) politinius neramumus Indijoje, ryšium su pasikėsiniu į Indijos Ministrę - pirmininkę Indira Gandhi 1984 m. spalio 31 d., pripažino nenugalimos jėgos aplinkybe³⁸. Nekritikuojant pateiktos LAT teisėjų nuomonės (karas – kaip nenugalimos jėgos aplinkybė – šios bylos atveju iš esmės atitinka visus

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002-05-20 nutartis c.b. E. Vengeliauskas v. R. Kamašauskienė, Nr. 3K-3-750/2002 m., kat. 25.3.

³⁸ Urteil vom 22.09.1986 Az:2/21 O 175/85 – nicht veröffentlicht.

keturis LAT jai keliamus reikalavimus), reiktų pažymėti, jog ne visų valstybių teismų praktikoje karas visais atvejais pripažįstamas nenugalima jėga. Neretai pažymima, kad šalis karo pasekmių sutartinių įsipareigojimų įgyvendinimui galėjo išvengti pasirinkdama kitą sutarties įvykdymo būdą (žinoma, jei sutartyje nebuvo numatytas tam tikras jos įvykdymo būdas kaip esminė sutarties sąlyga), taip pat pabrėžiama, jog „nustatant, ar karo ir kitokių politinių neramumų požymiai atitinka nenugalimos jėgos aplinkybėms keliamus reikalavimus, pirmiausia, būtina atidžiai patikrinti negalėjimo numatyti reikalavimą“³⁹. LR CK šeštos knygos komentare taip pat pateikta nuomonė: „Jeigu sudarant sutartį buvo pakankamai požymių, kad valstybėje, kur reikės vykdyti sutartį, gali kilti karas ir šią aplinkybę buvo galima numatyti, kilęs karas negali būti laikomas *force majeure*“⁴⁰. Todėl, vertinant nenugalimos jėgos aplinkybių taikymą sutartiniams santykiams, būtina atsižvelgti ir į pačios sutarties sudarymo laikotarpį bei analizuojant ar tuo metu objektyviai buvo galima numatyti ateityje atsirastą aplinkybę, įtakosiančią sutarties vykdymą (pvz., santykiai tarp kaimyninių valstybių buvo įtempti dar iki sutarties sudarymo ir jo metu).

Nustatant ar buvo sutarties šalims galimybė numatyti tam tikrų aplinkybių atsiradimą, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kiekvienu konkrečiu atveju būtina įvertinti patį sutarties pobūdį, ją sudarant siektus tikslus bei tarp šalių pasiskirstytus įsipareigojimus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra analizavęs situaciją, esant atlygintinės pasaugos teisiniams santykiams ir turto neišsaugojimo faktui dėl trečiųjų asmenų neteisėtų veiksmų – turto pagrobimo, bei pasisakęs, kad tokios aplinkybės neatitinka nenugalimos jėgos kriterijų. Anksčiau minėtoje 2003 m. spalio 8 d. nutartyje⁴¹ LAT nurodė, jog „turto saugotojas, priimdamas saugoti didelės vertės turtą, kaip patrauklų nusikaltimo objektą, esant dažniems smurtiniams bei panaudojant ginklą automobilių užvaldymo faktams, negali remtis turto pagrobimo ginkluoto užpuolimo metu aplinkybėmis kaip nenugalima jėga. Tokiomis kriminogeninėmis sąlygomis tikrai rūpestingas ir apdairus saugotojas privalo numatyti grėsmę prarasti saugojimui priimtą turtą dėl ginkluoto užpuolimo bei jai ruoštis. Atsižvelgiant į objekto kriminogeninį patrauklumą, tuometinę nusikalstamumo situaciją, ginkluoto plėšimo atsiradimo rizika turėjo būti protingai numanoma ir tinkamai savo pareigą atliekantis saugotojas ją turi prisiimti. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad aplinkybės, kurios nurodomos kasaciniame skunde kaip galinčios pašalinti saugotojo civilinę atsakomybę, teisiškai būtų reikšmingos šioje byloje tik tuo atveju, jei jos būtų pripažintos nenugalima jėga, bet jos *force majeure* kriterijų visumos neatitinka (CK 6.253 str. 2 d.)“⁴². Šia nutartimi rėmėsi ir Vilniaus apygardos teismas 2009 m.

³⁹ Bartl. Reiserecht, 2. Aufl., Rdnr., 1981. S. 148.

⁴⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 284.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartis c.b. L. Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931/2003 m., kat. 39.3; 56.1.

vasario 17 d. priimdamas nutartį civilinėje byloje Nr. A-140-464/2009⁴², kurioje atmetė apelianto prašymą gaisrą pripažinti nenugalimos jėgos aplinkybe, dėl kurios nebuvo išsaugotas automobilis apelianto saugomoje aikštelėje pagal atlygintinę pasaugos sutartį. Pirmosios instancijos – Visagino m. apylinkės - teismas šioje byloje nurodė: „Gaisras nėra traktuotinas kaip nenugalima jėga, nes tikrai rūpestingas ir apdairus saugotojas privalo numatyti grėsmę prarasti saugoti priimtą daiktą dėl pasikėsینimo į jį ir tam atitinkamai ruoštis, antraip būtent saugotojui tenka saugomo turto žuvimo rizika“ ir šiai nuomonei pritarė Vilniaus apygardos teismas. Iš nurodytų Lietuvos teismų nutarčių seka, jog analizuojant ar bylos aplinkybės atitinka nenugalimos jėgos požymius, privalu atsižvelgti ir į pačia sutartimi siektą tikslą, sutarties esmę bei pagal tai vertinti šalių elgesį.

Analizuojant šią nenugalimos jėgos instituto taikymo sąlygą būtina nustatyti dviejų sąlygų vienovę: pirma, neišvengiamos aplinkybės nebuvo skolininko numatytos ir, antra, negalėjo būti numatytos. Kuo remiantis reikia vertinti, ar asmuo galėjo numatyti atsirasiant tam tikras aplinkybes? Ar užtenka civilinėje teisėje dažnai vartojamo vidutiniškai atidaus ir rūpestingo asmens standarto? Kai kurie autoriai nurodo, kad nustatant ar aplinkybės buvo įmanoma numatyti, reikėtų vadovautis protingumo kriterijumi⁴³. LAT 2005 m. lapkričio 2 d. nutartyje⁴⁴ pabrėžė – „Vertinant galimybę numatyti tam tikrą aplinkybę, reikia vadovautis sąžiningo, rūpestingo asmens elgesio standartu“. Tačiau dar kartą žvelgiant į aptartą Lietuvos teismų praktiką akivaizdu, kad dažnai remiamasi ir kiek aukštesniais standartais: LAT 2004-02-04 nutartyje – „rūpestingo ūkininko“, LAT 2003-10-08 bei Vilniaus Apygardos teismo 2009-02-17 nutartyse – „tikrai rūpestingo ir apdairaus saugotojo“. Darytina išvada, jog, jeigu, atsižvelgiant į sutartinių santykių esmę, sutarties šalimi gali būti tik specialus, pvz., tam tikra profesine veikla užsiimantis, subjektas, jam keliami ir aukštesni reikalavimai, susiję su galimybe numatyti jo sutartinių įsipareigojimų vykdymą įtakosiančių įvykių ar aplinkybių pokyčius.

Tam, kad įvykis būtų pripažįstamas nenugalimos jėgos aplinkybe, jis turi būti nenumatomas ne tik sutarties sudarymo metu, tačiau ir visą jos vykdymo laikotarpį – t.y. šalis turi stengtis apsaugoti sutartį ir išvengti sutarties neįvykdymo ne tik sudarydama sutartį, tačiau ir visą sutarties vykdymo laikotarpį. Tai traktuotina kaip vienas iš sąžiningo sutarties vykdymo principo aspektų. Šalis, numačiusi nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo galimybę po

⁴² Vilniaus Apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-17 nutartis c.b. G. C. v. V. S. II, Nr. 2A-140-464/2009, kat. 44.3.; 44.5.1.; 62.1.

⁴³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro 284 psl. nurodoma: „<...> aplinkybės, kurių nebuvo ją (sutartį – *aut. past.*) sudarant ir kurių atsiradimo šalis negalėjo protingai (*pabraukta autorės*) numatyti“. Lakoniškai protingumo kriterijus jo detaliau neanalizuojant pateikiamas ir minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartyje c.b. L. Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931/2003 m., kat. 39.3; 56.1.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-02 nutartis c.b. UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3K-3-534/2005 m., kat. 60, 61.

sutarties sudarymo, turėtų vadovaudamasi šalių kooperacijos bei bendradarbiavimo principais, pranešti apie tai kitai šaliai bei imtis būtinų priemonių, kad būtų maksimaliai išvengta šių aplinkybių poveikio sutartinių prievolių vykdymui.

Tam tikrais atvejais būtina nustatyti dviejų faktų vienovę – pirma, šalis ne tik numatė pačios aplinkybės atsiradimo galimybę, bet ir, antra, jos poveikį sutartimi prisiimtų įsipareigojimų vykdymui. Jeigu šalis numatė pačio įvykio atsiradimą, tačiau protingumo kriterijais remiantis iš jos nebūtų buvę galima tikėtis nuspėsiant šio įvykio poveikį jos sutartinių įsipareigojimų vykdymui – t.y. šių aplinkybių poveikis sutarčiai objektyviai netikėtas, nenuspėjamas – civilinė atsakomybė šiai šaliai turėtų būti netaikoma vadovaujantis *force majeure* doktrina.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad priskiriant įvairius reiškinius prie nenugalimos jėgos aplinkybių dažniausiai reikalaujama, kad šie reiškiniai būtų neįprasti, retai pasitaikantys tame konkrečiame regione arba iš tų pasikartojančių reiškinių visumos išsiskirtų savo dideliu mastu, netikėtumu (ne tik sutarties šalims, bet ir platesnei visuomenei) ar ypač didele žala. Analizuojant nenumatomumo kriterijų būtina atsižvelgti ir į situaciją iki sutarties sudarymo bei jo metu, sutarties pobūdį, pačių šalių specifiką, objektyvų netikėtumo faktorių bei kitas konkrečios situacijos aplinkybes.

2.2 Neįvykdomumo požymis - dėl susidariusių aplinkybių negalima objektyviai įvykdyti sutartinių įsipareigojimų

Nenumatyti įvykiai, atsiradę po sutarties sudarymo gali apsunkinti sutarties vykdymą, daryti jį neįmanomu iš dalies ar visiškai, lemti sutarties šalies intereso toliau vykdyti prievolę praradimą. Tačiau ne visos šios tam tikro įvykio pasekmės lemia nenugalimos jėgos doktrinos taikymą - šalis, siekianti sutartinės atsakomybės jai netaikymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybių įtakos, privalo įrodyti, kad būtent dėl šių veiksmų neįmanoma objektyviai įvykdyti sutarties.

Romėnų teisėje negalėjimas įvykdyti sutartinių įsipareigojimų buvo vertinamas absoliutumo aspektu – t.y. atsižvelgiant į tai ar sutarties būtų neįmanoma įvykdyti net ir tuo atveju, jei šalies vietoje būtų kitas asmuo. Prie šiuolaikinių valstybių, reikalaujančių **absoliutaus** negalėjimo įvykdyti sutartį taikant *force majeure* doktriną priskiriamos Prancūzija, Belgija. O kai kuriose valstybėse (pvz. Olandijoje), tam, kad būtų pritaikyta nenugalimos jėgos doktrina, užtenka **santykinio** negalimumo – kai sutartinių įsipareigojimų negali įvykdyti konkretus skolininkas tam tikroje situacijoje.

Pagal apimtį neįmanomumas įvykdyti sutartį gali būti **dalinis**, kai sutarties šalis dėl tam tikrų aplinkybių negali įvykdyti tik dalies sutartimi prisiimtų įsipareigojimų, pvz., dėl prekių

kiekio, kokybės ar esant tęstinei sutarčiai, ir **visiškai**, pvz., uždraudus tam tikrų prekių civilinę apyvartą apskritai. Esant daliniam negalimumui įvykdyti sutartinę prievolę, skolininkui bus netaikoma sutartinė atsakomybė tik tai daliai, kurią nulėmė nenugalimos jėgos aplinkybės. Jei likusią sutarties dalį įvykdyti įmanoma, šaliai tai daryti privalu.

Pagal aplinkybių poveikio pobūdį negalėjimas įvykdyti sutartį gali būti skirstomas į:

1. **Fizinį** (pvz., žuvus individualiais požymiais apibrėžtam sutarties dalykui);
2. **Teisinį** (pvz., valstybės institucijoms uždraudus tam tikrų prekių civilinę apyvartą);
3. **Ekonominį** (pvz., kai skolininkui vykdyti sutartį yra visiškai nenaudinga finansiškai).

Skirtingai nei frustracijos doktrinos, nenugalimos jėgos doktrinos taikymo atveju reikšmingas yra tik fizinis ir teisinis negalimumas įvykdyti sutartį. LR CK 6.212 str. 1 d. pabrėžiama, kad „nenugalima jėga (*force majeure*) nelaikoma tai, kad rinkoje nėra reikalingų prievolei vykdyti prekių, sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių arba skolininko kontrahentai pažeidžia savo prievoles“. Nepaisant to, šalys bylinėdamosi teismuose kaip nenugalimos jėgos aplinkybe neretai bando remtis skolininko kontrahentų sutartinių įsipareigojimų nevykdymu, kurio pasėkoje šalis neturi pakankamai finansinių išteklių iš sutarties kylančiai prievolei įvykdyti. Pvz., rangos sutarties šalis (užsakovas) – Kauno miesto savivaldybės administracija – civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008⁴⁵ argumentavo negalėjusi laiku pagal sutartį finansuoti ieškovo R. Jurgelionio firmos „Tastos statyba“ atliktų statybos darbų dėl negauto finansavimo iš valstybės biudžeto. LAT teisėjų kolegija šioje nutartyje konstatavo: „Objekto finansavimas buvo vykdomas valstybės lėšomis, bet atsakomybė pagal sutartį už atsiskaitymų nevykdymą gali būti taikoma atsakovui, vykdyteliams užsakovo funkcijas. Pagal CK 6.212 straipsnį nenugalima jėga pripažįstamos aplinkybės, kurios šalies negali būti kontroliuojamos bei negalėjo būti protingai numatytos sutarties sudarymo metu ir kurių atsiradimui šalis negalėjo užkirsti kelio. Nenugalimos jėgos aplinkybe nelaikoma aplinkybė, kad sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių. Šalys sutartį vykdė kelerius metus, ją du kartus papildė. Jos vykdymo metu buvo skiriamas ne visas finansavimas. Užsakovas žinojo finansavimo pertrūkius, todėl su statybos finansavimu susiję sunkumai nevertinami kaip netikėtos ar protingai negalimos numatyti aplinkybės. Sutartyse dėl mokėjimų vykdymo ir netesybų už šios prievolės nevykdymą galimybės išieškojimo nebuvo nustatyta išlygų, susijusių su finansavimo iš biudžeto galimybėmis, bet sudarant sutartį buvo galima ir būtina aptarti tokią išlygą. Jeigu apmokėjimas už atliktus darbus, kurie finansuojami iš valstybės biudžeto, nebuvo siejamas su tokio finansavimo galimybėmis, o atsakovas kelerius metus

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-11 nutartis c.b. R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.

vykdydamas sutartį žino finansavimo su trūkumais apimtis ir praktiškai, tai jis negali remtis valstybės institucijų sprendimais ar faktiniais veiksmais neteikiant reikiamo finansavimo kaip nenugalima jėga, o turi atsakyti už sutarties pažeidimą, padarytą dėl tokio finansavimo. Teisėjų kolegija atmeta atsakovo kasacinio skundo argumentus dėl civilinę atsakomybę šalinančių aplinkybių netaikymo.“ Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas nusprendė: „Įstatymas nustato, kad tokios aplinkybės kaip atsakovo teiginys, kad jis savo prievolės neįvykdė todėl, kad neturėjo finansinių išteklių, nes jo verslo partneris E. K. neva neteisėtai užvaldė UAB (duomenys neskelbtini) akcijas, nelaikomos nenugalimama jėga. Todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai šios aplinkybės nelaikė nenugalimama jėga atleidžiančia apeliantą nuo atsakomybės“⁴⁶. Lietuvos apeliacinis teismas 2005 m. sausio 31 d. nutartyje⁴⁷ civilinėje byloje Nr. 2A-59/2005m. pažymėjo, jog net ir „Banko, kuriame atsakovas laikė pinigus, bankrotas nelaikomas nenugalima jėga (CK 6.212 str.) ir neatleidžia atsakovo nuo pareigos įvykdyti piniginę prievolę, todėl apelianto motyvai nesudaro pagrindo atleisti jį nuo sutartinės piniginės prievolės“. Tokios pat išvados Lietuvos apeliacinis teismas buvo priėjęs ir 2001 m. sausio 22 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-26/2001⁴⁸.

Nepaisant LR CK 6.212 str. 1 d. bei kitų valstybių teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių, kad lėšų sutartinei prievolei įgyvendinti neturėjimas nelaikomas objektyviu negalimumu, šiandieninėje situacijoje neretai diskutuojama ar pasaulinė ekonominė krizė galėtų būti prilyginama nenugalimos jėgos aplinkybėms⁴⁹. JAV, kiek baigiamojo darbo autorei žinoma, ir Lietuvoje teismams jau yra pateikta ieškinių, kuriais prašoma pasaulinę ekonominę krizę pripažinti *force majeure* aplinkybe, tačiau teismų išaiškinimų šiuo klausimu, deja, dar nėra. Vienas iš dažniausiai šiose diskusijose pateikiamų argumentų yra ekonominės krizės mastas, lemiantis ne įprastą sutarties šalies nemokumą, kuris esant normalioms ekonominėms sąlygoms galėtų būti įveiktas ar apribotas, o visos verslo rinkos stagnaciją. Ekonominė krizė, Arūno Petrausko⁵⁰ teigimu, yra „makroekonominių rodiklių blogėjimas, kuris, yra prognozuojamas ir prieš kurį laiką buvo išprognozuotas ekonomistų“. Reikia pripažinti, jog rinkos ekonomikos valstybių ekonominėms sistemoms apskritai yra būdingas cikliškumas,

⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-03-21 nutartis c.b. V. M. v. V. Meškutavičius, Nr. 2A-76/2005, kat. 35.4.; 35.1.; 63.1.;

⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-01-31 nutartis c.b. UAB „Vilniaus energija“ v. UAB „Pašilaita“, Nr. 2A-59/2005m., kat. 35.4; 35.3.6.;

⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-01-22 nutartis c.b. SP AB „Lietuvos geležinkeliai“ v. UAB „Medeka“, Nr. 2A-26/2001.

⁴⁹ Juršytė J. Neišsimokantys bankų klientai krizę lygina su nenugalima jėga. 2009-09-23. http://vz.lt/4/straipsnis/2009/09/23/Neissimokantys_banku_klientai_krizje_lygina_su_nenugalim>, prisijungimo laikas: 2009 10 05.

Bagdanavičiūtė V. ("Versus"). Krizė – argumentas nevykdyti įsipareigojimų. 2009 06 04. <http://www.lrytas.lt/12440894271242917959-kriz%C4%97-argumentas-nevykdyti-%C4%AFsipareigojim%C5%B3.htm>>, prisijungimo laikas: 2009 10 05.

⁵⁰ Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmams atstovaujantis advokatas.

neretai gana tiksliai apskaičiuojamas ekonomistų, tačiau pabrėžtinai dėl didelio masto bei sunkių pasekmių ir šios krizės beprecedentis pobūdis. Žinoma, verslininkas, sudarantis naują sandorį, visada apsvaisto tam tikrą nesėkmės galimybę, turėdamas omenyje, kad rinkoje nuolat vyksta pokyčiai, tačiau reikalauti iš verslininko, sudarančio įprastą jo veiklai sutartį, numatyti pasaulinio masto finansų rinkų griūtį, darbo autorės nuomone, būtų per didelis aplinkybių atsiradimo rizikos priskyrimas šaliai. Sprendžiant ar pasaulinė ekonominė krizė atitinka *force majeure* reikalavimus būtina paminėti, jog ši ekonominė krizė yra gana ilgą laiko tarpą trunkantis reiškinys ir atsižvelgiant į tai didelė reikšmė teiktina sutarties sudarymo laikui – analizuojant ar krizės grėsmė jau galėjo būti jaučiama, ar šalis krizės laikotarpiu sudarydama sutartį tinkamai įvertino situaciją ir prisiimamą riziką. Svarbiausias kriterijus dėl kurio finansinių lėšų neturėjimas eliminuojamas iš nenugalimos jėgos doktrinos taikymo ribų, yra tas, kad negalėjimą įvykdyti sutartinius įsipareigojimus lemia ne pati krizė kaip tokia, bet šalies kontrahentai neįvykdantys šiai šaliai savo finansinių įsipareigojimų ir taip sukeltantys „domino“ efektą. Abejotina ar sutarties šalių ekonominiai sunkumai aptariamame kontekste atitinka objektyvaus negalimumo įgyvendinti sutartį kriterijų, nes sutartines prievoles įvykdyti sunku, bet visgi įmanoma (pvz., išieškant įsiskolinimus iš savo sutartinių įsipareigojimų nevykdančių kontrahentų, lėšas skolinantis ar pan.). Jei įvykdyti iš sutarties kylančias pareigas galimybė išliko, tačiau įvykus tam tikram įvykiui, atsiradus aplinkybei prievolę įvykdyti tapo sudėtingiau, tai sukeltų šaliai sunkumus, šaliai negali būti taikoma nenugalimos jėgos doktrina. Tokios nuomonės laikosi ir Prancūzijos teismai⁵¹. Todėl pasaulinė ekonominė krizė, manytume, neatitinka visų nenugalimos jėgos aplinkybėms keliamų kriterijų, bet atsižvelgiant į konkrečią sutarties situaciją galbūt gali būti taikomas LR CK 6.204 str. (sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms; plačiau žiūrėti 4.2).

Nustatant, ar sutartimi prisiimtų pareigų objektyviai įvykdyti neįmanoma, svarbu išsiaiškinti, ar sutarties įvykdymas neįmanomas tik tam tikru šalies pasirinktu būdu ar neįmanomas apskritai. Todėl svarbu nustatyti, ar konkretus įvykdymo būdas buvo numatytas sutartyje. Jeigu įvykdymo būdas ar metodas nėra išimtinis ir sutartis gali būti įvykdyta kitu būdu, šaliai neturėtų būti netaikoma civilinė atsakomybė dėl nenugalimos jėgos. Šios pozicijos laikomasi ir *frustracijos* doktrina besiremiančiose valstybėse. Pavyzdžiui, „1956 ir 1967 metais dėl karo uždarius Sueco kanalą, daug krovinių pervežimo jūra sutarčių nebuvo įvykdytos. Tačiau dauguma Anglijos teismų atsisakė taikyti *frustracijos* doktriną, nes sutartį buvo įmanoma įvykdyti plaukiant kitu maršrutu arba pervežant prekes oro transportu⁵².

⁵¹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 250.

⁵² Remiantis Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 426. Plačiau žr.: Treitel G. H. Alternatives and Frustration// Good Faith and Fault in Contract Law. New York: Oxford University Press. 2002. P. 377 - 396.

Analizuojant šį požymį svarbi sutarties bei jos dalyko specifika. Nenugalimos jėgos doktrina turėtų būti taikoma, jei dėl išorinių aplinkybių prarandamas individualiais požymiais pasižymintis sutarties dalykas, tačiau, pvz., gaisrui sunaikinus rūšiniais požymiais pasižymintį daiktą, sutarties šaliai neturėtų būti netaikoma civilinė atsakomybė, nes ji tuo atveju galėtų pateikti kitą tokios pat rūšies daiktą, o negalint to padaryti – atlyginti nuostolius kitai sutarties šaliai, neatsižvelgiant į tai, kad sutarties įvykdymas tokiu atveju lemtų sutarties šaliai papildomas išlaidas.

Taigi, vertinant ar dėl susidariusių aplinkybių objektyviai neįmanoma įvykdyti sutartinės prievolės, atsižvelgiama ar nėra kito priimtino (jei sutarties šalių nebuvo numatytas išimtinis) sutarties įvykdymo būdo, nustatoma ar sutarties dalyku yra individualiais ar rūšiniais požymiais pasižymintis daiktas bei neįmanomumo įvykdyti prievolę apimtis (iš dalies ar visiškai). *Force majeure* doktrinos taikymui reikšmingas yra teisinis bei fizinis negalimumas įvykdyti sutartinį įsipareigojimą, o ekonominis/ finansinis – nenugalimos jėgos aplinkybių pasekmių nesukelia -, taigi, Lietuvoje kaip ir Prancūzijoje bei Belgijoje, *force majeure* doktrinai taikyti reikalaujama absoliutaus/ objektyvaus neįmanomumo įvykdyti sutartį.

2.3 Neišvengiamumo požymis - šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio

Sutarties šalys vykdydamos sutartinius įsipareigojimus turi elgtis visiškai sąžiningai, - aplinkybės, lemiančios sutartinės atsakomybės skolininkui netaikymą, turi atsirasti be šios šalies mažiausios kaltės ir valios. Šalies elgesys, įtakojęs ar sukėjęs tam tikras aplinkybes, šalina galimybę netaikyti civilinės atsakomybės dėl nugalimos jėgos aplinkybių (pvz., pačiai šaliai sukėlus gaisrą ir jame sunaikinus sutarties dalyką). Aplinkybių atsiradimas ne dėl objektyvių priežasčių ir anglosaksų teisinės sistemos valstybėse pripažįstamas pagrindu, naikinančiu frustracijos doktrinos taikymo galimybę, tačiau šiose valstybėse, atsižvelgiant į situacijos specifiką, labiau pabrėžiami nenumatomumo ar rizikos prisiėmimo požymiai.

Šalis gali būti laikoma įtakojusia tam tikro įvykio atsiradimą ir tuo atveju, jei neveikė taip, kad būtų siekiama šio įvykio išvengti. 2005 m. lapkričio 2 d. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2005⁵³ teisėjų kolegija iš esmės sutiko su ieškovo UAB „Kopra“ kasaciniame skunde pateiktais argumentais, jog „nenugalimos jėgos atsiradimo priežastis turi ypatingos reikšmės – jei subjektas savo veiksmais prisidėjo prie šios aplinkybės atsiradimo arba ji atsirado dėl jo neveikimo, tokia aplinkybė nelaikytina *force majeure*. Byloje yra duomenų,

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-02 nutartis c.b. UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3K-3-534/2005 m., kat. 60, 61.

kad gaisras laive kilo dėl aukšto slėgio kuro žarnos, kuri galėjo trūkti. Šie duomenys patvirtina, kad ekspeditorius neįvykdė sutartinės prievolės užtikrinti krovinių pervežimą techniškai tvarkingomis transporto priemonėmis“. Taigi, nustačius šalies kaltę, kuri gali pasireikšti tiek veikimu, tiek ir neveikimu, sutartinės atsakomybės netaikymas dėl nenugalimos jėgos aplinkybių doktrinos tampa neįmanomas.

Be kaltės kriterijaus, turi būti atsižvelgiama į tai, ar sutarties šalis galėjo kontroliuoti aplinkybių atsiradimą. Šalies kontroliuojamomis aplinkybėmis turi būti laikomi jai pavaldūs darbuotojai, įgyvendinant sutartį naudojamos priemonės, įrengimai, sutarčiai įvykdyti pasitelkiami asmenys, todėl LR CK 6.212 str. 1 d. tiesiogiai nurodoma, kad „nenugalima jėga (*force majeure*) nelaikoma tai, kad rinkoje nėra reikalingų prievolei vykdyti prekių, sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių arba skolininko kontrahentai pažeidžia savo prievoles“. Atitinkamai ir daugelio valstybių teisminėje praktikoje konstatuojama, kad sutarties šalies prasta finansinė padėtis, nemokumo būklė neturi būti pripažįstamos *force majeure* aplinkybėmis, nes jos neatitinka objektyvaus negalėjimo kontroliuoti nurodytas aplinkybes kriterijaus.

Lietuvos apeliacinis teismas 2002 m. lapkričio 18 d. nutartyje Nr. 2A-276/2002 m.⁵⁴ pažymėjo, kad: „Streikai, boikotai laikomi nenugalima jėga, todėl įmonės neatsakingos už jų metu įvykdytus išsipareigojimus“. Darbuotojų streiką nenugalimos jėgos aplinkybe pavieniais atvejais yra pripažinę Prancūzijos, Vokietijos teismai, tačiau iš esmės vienodos užsienio valstybių teismų praktikos šiuo klausimu nėra, pvz., Vokietijoje dalyje mokslinės literatūros, analizuojančios kelionių sutarčių reglamentavimą, laikomasi nuomonės, kad streikai neturėtų būti priskiriami nenugalimai jėgai, nes jie nėra neįprasti ir nenumatomi įvykiai⁵⁵. Manytume, kad su nutartyje Nr. 2A-276/2002 m. išsakyta Lietuvos apeliacinio teismo nuomone ne visada galima sutikti. Abejotina, ar nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybe turėtų būti laikomas streikas, kuris kilo dėl sutarties neįvykdžiusios šalies padaryto darbo įstatymų, trišalės (darbuotojų profsąjungos, darbdavio ir valstybės atstovų) sutarties pažeidimo arba kurio šalis būtų išvengusi sumaniau ir lanksčiau derėdamasi su darbuotojais. Panaši nuomonė išsakyta ir LR Civilinio kodekso komentaro 6 knygos autoriaus prof. V. Mikelėno⁵⁶ bei A. Petrausko⁵⁷. Tačiau reikia pripažinti, jog tam tikrais atvejais ir darbuotojų streikas gali būti pripažįstamas

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002-11-18 nutartis c.b. UAB DK „Lamantinas“ v. Kauno teritorinė muitinė, Nr. 2A – 276/ 2002 m., kat. 37.9.

⁵⁵ Sudbrink H. Die Kündigung des Reisevertrages wegen höheren Gewalt (651 j BGB) unter besonderer Berücksichtigung des Entschädigungsanspruchs des Reiseveranstalters. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Rechtswissenschaft der Universität Hamburg. Hamburg, 1990. S. 18.

⁵⁶ „Nebus laikomas *force majeure* streikas, kuris kilo dėl sutartį neįvykdžiusios šalies padaryto darbo įstatymų pažeidimo arba kurio šalis būtų išvengusi sumaniau ir lanksčiau derėdamasi su darbuotojais“ - Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 284.

⁵⁷ „Jeigu, tarkim, įmonės vadovybė neatliko savo pareigų, numatytų įstatymuose ar sutartyje su darbo kolektyvu, ir dėl to kilo streikas, tai nebūtų pripažinta *force majeure* aplinkybėmis“ – Petrauskas A. Nenugalima jėga (*force majeure*) // Juristas.2004, Nr. 12(15), P. 37.

nenugalimos jėgos aplinkybe. Darbo kodekso darbuotojams suteikta teisė streikuoti ir darbdavys negali jos panaikinti ar riboti, gali būti situacijų, kai darbuotojų streiką lemia ne darbdavio daromi teisės pažeidimai, o, pvz., Vyriausybės politika tam tikru klausimu, sugriežtinti reikalavimai, padidinti mokesčiai, sumažinti atlyginimai darbuotojams ir kt. Todėl tais atvejais, kai darbdavys objektyviai negali patenkinti darbuotojų reikalavimų bei ėmėsi galimų priemonių streiko bei jo pasekmių išvengti, galimam kompromisui su darbuotojais pasiekti, streikas, magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, galėtų būti pripažįstamas nenugalimos jėgos aplinkybe.

Tam tikrose situacijose galima atriboti pačių aplinkybių ir jų pasekmių neišvengiamumą. Pvz., galima numatyti kiekvieną pavasarį pamaryje, Šilutės rajone, vykstantį potvynį, jį vargu ar galima sustabdyti, tačiau galima numatyti bei kontroliuoti jo pasekmes, apsaugoti nuo neigiamų jo padarinių sutarties vykdymui. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 m. spalio 16 d. nutartimi⁵⁸ nustatė, „jog atsakovas šioje byloje neįrodė, kad jis padarė viską, ką galėtų padaryti sąžininga ir pareiginga lizingo sutarties šalis tam, kad būtų išvengta lizingo objekto pagrobimo“. Teismas šioje nutartyje konstatavo, kad nors šalis ir negalėjo kontroliuoti pačio įvykio (vilniko pagrobimo), tačiau galėjo ir turėjo išvengti šio įvykio padarinių laiku (taip, kaip jį įpareigojo lizingo sutartis) apdrausdama lizingo objektą.

Sprendžiant dėl sutarties galimybės kontroliuoti aplinkybes ar jų pasekmes, visada reikia atsižvelgti ne tik į teorinę galimybę pašalinti tą aplinkybę ar jos poveikį sutarties vykdymui, tačiau ir į sąžiningai, atidžiai bei rūpestingai šaliai prieinamas realias priemones, atsižvelgiant į tai, kad teisė negali reikalauti neįmanomo.

Reikia pažymėti, jog nenugalimos jėgos aplinkybe sutarties šalis galės remtis, jei sutarties negalėjimą įvykdyti lėmusi aplinkybė atsirado dar iki tol, kol sutartis nebuvo pažeista tos sutarties šalies, kuri siekia civilinės atsakomybės jai netaikymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybės įtakos. Priešingu atveju pripažįstama, kad jei skolininkas nebūtų pažeidęs prievolės, laiku būtų įgyvendinęs prisiimtus sutartinius įsipareigojimus, tokios situacijos nebūtų buvę. Tačiau, manytume, jog jeigu akivaizdu, kad net jei sutarties šalis būtų nepažeidusi sutarties ir sąžiningai ją vykdžiusi, vis tiek tam tikras atsiradęs įvykis būtų nulėmęs tolesnį sutarties negalėjimą įvykdyti, šaliai turėtų būti netaikoma sutartinė atsakomybė tik nuo to įvykio atsiradimo, o neįvykdytų įsipareigojimų laikotarpyje iki to įvykio atsiradimo skolininkas turėtų atlyginti kitai šaliai dėl sutarties pažeidimo atsiradusius nuostolius. Tačiau tokia galimybė, manome, galima tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į situacijos specifiką.

⁵⁸ 2003-10-16 Vilniaus Apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-03-24 nutartyje c.b. UAB "Tradcom International" v. BĮ UAB "Luvel", Nr. 3K-3-223/2004 m., kat. 45.8.

Nenumatyta ir neišvengiama jėga turėtų būti vienintele priežastimi, dėl kurios neįmanoma įvykdyti sutarties. Pareiga įrodyti, kad aplinkybė, kuria remiamasi kaip nenugalima jėga, atsirado be šalies kaltės (tiek aktyviais veiksmais, tiek neveikimu) bei šalis negalėjo kontroliuoti šių aplinkybių (ar tik jų pasekmių) atsiradimo tenka tai šaliai, kuri ja remiasi.

Taigi objektyvus aplinkybių ir jų pasekmių neišvengiamumas yra trečioji *force majeure* doktrinos taikymo sąlyga, kurią nustatinėjant sprendžiama ar dėl aplinkybių atsiradimo nėra šalies kaltės ir valios (kaltė šiuo atveju gali pasireikšti tiek aktyviais veiksmais, tiek ir neveikimu) bei ar šalis galėjo realiai kontroliuoti aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimą. Sutartinės atsakomybės netaikymo apimčiai svarbu nustatyti ar iki neišvengiamų aplinkybių atsiradimo nebuvo pažeista prievolė, pažeidimo momentą bei apimtį.

2.4 Rizikos neprisiėmimo požymis - šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimo rizikos

LR CK tiesiogiai nenurodo rizikos neprisiėmimo požymio kaip vienos iš sąlygų, kurioms esant šaliai gali būti netaikoma civilinė atsakomybė dėl nenugalimos jėgos aplinkybių poveikio sutartinių įsipareigojimų vykdymui. Tačiau šio požymio būtinumą yra aiškiai nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. spalio 8 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-931/2003 m.⁵⁹, 2004 m. lapkričio 22 d. nutartyje Nr. 3K-3-621/2004⁶⁰ ir kai kuriose kitose. Todėl šalis, siekianti, kad sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą jai būtų pritaikyta nenugalimos jėgos doktrina, be trijų anksčiau aptartų sąlygų, privalo įrodyti ir tai, kad ji nebuvo prisiėmusi šių aplinkybių (ar jų pasekmių) atsiradimo rizikos. Šis požymis labai glaudžiai susijęs su pirmuoju – nenumatomumu, nes, jei šalis buvo prisiėmusi ar jai pagal sutarties esmę teko aplinkybių atsiradimo rizika, ji neišvengiamai turėjo jas ir numatyti; ir atvirkščiai, jei šaliai priskiriama tam tikrų aplinkybių numatymo pareiga - ji prisiima riziką dėl jų nenumatymo, ar jų poveikio sutarčiai nepašalinimo – nors šalis ir teigia aplinkybių nenumačiusi.

Rizika sutarties šaliai gali tekti **pagal įstatymą**⁶¹. Pvz., sutarties šalis, sutarčiai vykdyti pasitelkusi trečiuosius asmenis, negalės remtis nenugalimos jėgos aplinkybe, jei dėl jų veiksmų sutarties įvykdymas taps negalimas, nes LR CK 6.257 straipsnis numato, kad „skolininkas, pasitelkęs prievolei įvykdyti trečiuosius asmenis, atsako kreditoriui, kai prievolė neįvykdyta ar netinkamai įvykdyta dėl šių trečiųjų asmenų kaltės, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato, kad

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartis c.b. Laura Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931/2003 m., kat. 39.3; 56.1.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-11-22 nutartis c.b. V.Vorobjovas v. V.Girdauskas, Nr. 3K-3-621/2004, kat. 118.

⁶¹ Įstatymą suprantant plačiąja prasme – kaip bet kurią teisės norminį aktą – įstatymą, Vyriausybės nutarimą, ministro įsakymą ir kt.

atsako tiesioginis vykdytojas“. Taip pat bus dėl šalies pasirinktų priemonių ar įrankių sutarčiai vykdyti. Šiuo atžvilgiu rizikos priskyrimas šaliai susijęs ir su skolininko galimybe kontroliuoti šias aplinkybes. Rizikos pasiskirstymas tarp šalių gali būti konkrečiai reglamentuojamas CK ar kituose įstatymuose atsižvelgiant į atskirų sutarčių rūšių specifika - LR CK 6.649 straipsnis numato rizikos paskirstymą tarp šalių rangos sutarties atveju, 6.707 straipsnis - mokslinio tyrimo, bandomųjų, konstravimo ir technologinių darbų atlikimo sutarties atveju, 6.870 straipsnis – paskolos sutarties atveju.

Tačiau dažniausias sutarties šalies rizikos prisiėmimo pagrindas sutartiniuose santykiuose, be abejo, yra **sutartis**. Sutarties šalys gali tiesiogiai sutartyje numatyti, kuriai šaliai tenka tam tikrų aplinkybių, įtakojančių sutartinių įsipareigojimų vykdymą, atsiradimo rizika. Visgi neretai sutarties šalims yra sunku ar beveik neįmanoma sutartyje aptarti visus veiksnius, galinčius įtakoti sutartinių pareigų įgyvendinimą, tarpusavio susitarimu sutartyje paskirstyti šių veiksnių atsiradimo riziką. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į sutarties esmę, prigimtį, ja siekiamus tikslus, turi būti sprendžiamas rizikos prisiėmimo klausimas. Pvz., anksčiau minėtoje 2009 m. vasario 17 d. nutartyje Civilinėje byloje Nr. A-140-464/2009⁶² Vilniaus apygardos teismas, sutikdamas su pirmosios instancijos Visagino m. apylinkės teismo sprendimu, pripažino, jog atsižvelgiant į atlygintinės pasaugos sutarties esmę, nors to tiesiogiai ir nenumato tarp šalių sudaryta sutartis, saugotojas yra atsakingas už automobilio saugomoje aikštelėje neišsaugojimą, net jei jį lėmė tyčiniai trečiųjų asmenų veiksmai (padegimas). Teismas pažymėjo - „tikrai rūpestingas ir apdairus saugotojas privalo numatyti grėsmę prarasti saugoti priimtą daiktą dėl pasikėsینimo į jį ir tam atitinkamai ruoštis, antraip būtent saugotojui tenka saugomo turto žuvimo rizika“.

Žinoma, rizikos paskirstymą tarp sutarties šalių vienu metu gali reguliuoti ir įstatymas, ir sutartis. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. rugpjūčio 5 d. nutartimi išnagrinėtos civilinės bylos Nr. 2A-650-115/2008⁶³ atveju šalių teisinius santykius ir atsirandančios rizikos vykdant sutartį tarp šalių paskirstymą vienodai reglamentavo tiek LR CK (6.682 str. 1 d.), tiek šalių sudarytos rangos sutarties 7.1 p., todėl kolegija nusprendė, jog dėl gaisro sunaikinto sutarties rezultato - statomo turistų apgyvendinimo ir paslaugų komplekso - rizika tenka rangovui iki užsakovas priims darbų rezultatą ir užsakovas už iki gaisro atliktus darbus mokėti neprivalo. Kaip turėtų būti paskirstoma rizika tarp šalių, jei įstatymas ir šalių sudaryta sutartis rizikos paskirstymą reglamentuoja skirtingai? Manytume, jog vadovaujantis sutarčių laisvės principu bei tuo, kad sutartis jos šalims turi įstatymo galią, teismas turėtų teikti pirmenybę sutarties

⁶² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-17 nutartis c.b. G. C. v. V. S. II, Nr. 2A-140-464/2009, kat. 44.3.; 44.5.1.; 62.1;

⁶³ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-08-05 nutartis c.b. UAB „Rifėjas“ v. UAB „Molesta“, Nr. 2A-650-115/2008, kat. 42.8; 42.9; 42.10; 52.3; 121.21.

nuostatoms, jei tik jos neprieštaruja imperatyvioms įstatymo normoms, protingumo, teisingumo bei sąžiningumo principams.

Aplinkybių atsiradimo rizika šaliai gali būti priskiriama ir remiantis bendru vertinimu, pagal tai, kaip nerašytu visuomenės sutarimu, manoma, turėtų būti paskirstoma rizika tarp sutarties šalių. Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. gruodžio 17 d. nutartyje Nr. 2A-453/2007⁶⁴ nurodė, kad „neįprastai šiam laikotarpiui (2004 m. spalio – gruodžio mėnesiais – *aut. past.*) šiltas oras, dėl kurio jis (apeliantas) suvartojo mažiau gamtinių dujų nei išipareigojo suvartoti (ir dėl to turi ieškovui sumokėti 1 032 894,66 Lt. dėl tarifo, esant mažesniai suvartotų dujų kiekiui, pasikeitimo – *aut. past.*), nepriskirtini nenugalimai jėgai (*force majeure*) (CK 6.212 str.). Planuodamas ir koreguodamas suvartotinių gamtinių dujų kiekį, apeliantas prisiėmė su tuo susijusią natūralią verslo riziką. Be to, sprenddamas dėl suvartotino per metus dujų kiekio, apeliantas turėjo būti pakankamai apdairus, atidus ir rūpestingas, gebėti tinkamai įvertinti savo galimybes. Pasirinkdamas deklaruotina per metus suvartotina gamtinių dujų kiekį, turėjo atsižvelgti į galimus oro temperatūros svyravimus ir prisiimti šių aplinkybių atsiradimo riziką“. Sprendžiant dėl bendros verslo rizikos, LAT 2004 m. lapkričio 11 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-606/2004 nurodė: „Įmonė (verslininkas) yra pelno siekiantis asmuo, savo veikloje sudarantis komercinius santykius, kurie pasižymi tam tikra rizika, dėl to tokia įmonė savo veikloje turi prisiimti neigiamų padarinių – nuostolių kitai sutarties šaliai – atsiradimo riziką ir tais atvejais, kai sutartinių prievolių tinkamas įvykdymas tampa apsunkintas ne dėl nuo pačios įmonės priklausančių priežasčių. Kiekviena pelno siekianti įmonė veikdama įprastoje verslo srityje turi įvertinti rizikos veiksnius ir dėti pastangas jų rizikos minimizavimui“⁶⁵.

Sprendžiant dėl rizikos pasiskirstymo tarp šalių, neabejotinai neturi būti pamiršti ir protingumo, teisingumo principai. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. kovo 21 d. nutartyje⁶⁶, nurodė, kad „neteisingai atlikti kadastriniai matavimai negali būti laikomi nenugalima jėga, dėl kurios baigiasi prievolė“. Atsakovas, skelbdamas aukcioną nurodė neteisingą patalpų plotą. Teismas pažymėjo, jog „šis skirtumas atsirado dėl atsakovo neapdairumo skelbiant aukcioną, taip pat dėl jo rizika atlikto patalpų perplanavimo, todėl tai jokia būdu negali turėti įtakos ieškovo, kaip sąžiningo įgijėjo, teisėms“. Šiuo atveju teismas, pabrėždamas teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principų svarbą, pripažino, kad šalis, skelbdama aukcioną, turi skelbti tikslų parduodamų patalpų plotą, atsižvelgdama į atliktus

⁶⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-12-17 nutartis c.b. AB „Lietuvos dujos“ v. UAB „Akmenės energija“, Nr. 2A-453/2007, kat. 35.5, 36.1, 44.5.1.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-11-15 nutartis c.b. UAB "Kemira GrowHow" v. ŽŪB "Anglininkai", Nr. 3K-3-606/2004, kat. 39.6.1; 67.

⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-03-21 nutartis iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutarties c.b. AB „Molesta“ v. AB „Spauda“, Nr. 3K-3-501/2006, kat. 42.5; 45.10 (S).

kadastrinius matavimus – to nepadariusi šalis prisiima riziką, jog atsiras kadastriniuose matavimuose nurodyto ir aukciono metu parduoto ploto, ir dėl to kainų, skirtumas.

Apibendrinant akcentuojame, kad nustatant nenugalimos jėgos doktrinos taikymo ketvirtąjį - rizikos neprisiėmimo - požymį detalai analizuojama koku pagrindu – sutarties, įstatymo ar bendru vertinimu, žinoma, nepamirštant protingumo, teisingumo bei sąžiningumo principų, – skolininkui gali būti priskiriama neišvengiamų aplinkybių atsiradimo ar jų poveikio sutarties vykdymui rizika.

3. NENUGALIMOS JĖGOS (*FORCE MAJEURE*) APLINKYBIŲ ĮRODINĖJIMAS IR PASEKMĖS

3.1 Pareiga pranešti kitai šaliai apie nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių atsiradimą ir pasibaigimą

LR CK 6.212 str. 3 d. nurodoma, kad sutarties neįvykdžiusi šalis privalo pranešti kitai šaliai apie šio straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės atsiradimą bei jos įtaką sutarties įvykdymui. Jeigu šio pranešimo kita šalis negauna per protingą laiką po to, kai sutarties neįvykdžiusi šalis sužinojo ar turėjo sužinoti apie tą aplinkybę, tai pastaroji šalis privalo atlyginti dėl pranešimo negavimo atsiradusius nuostolius. Taip tiesiogiai kitos šalies informavimo pareiga įtvirtinama ne visų valstybių įstatymuose (pvz., Olandijos, Suomijos teisės aktai to nenumato), tačiau tokiose valstybėse pareiga pranešti kitai šaliai apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą ir jų poveikį sutarties vykdymui siejama su šalių sąžiningumo, pareigos bendradarbiauti įgyvendinant sutartį principais.

Europos sutarčių teisės principuose⁶⁷, UNIDROIT principuose⁶⁸, LR CK įtvirtinama šalies informavimo pareiga siekiama sumažinti kitos šalies patiriamus ar galimus patirti nuostolius, kai sutartiniai išsipareigojimai jos atžvilgiu neįvykdomi dėl nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo. Tačiau pats pranešimo nepateikimas iš esmės neturi įtakos sprendžiant ar konkrečiu atveju šaliai gali būti netaikoma civilinė atsakomybė. Net nepranešusiai apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą šaliai bus netaikoma sutartinė atsakomybė dėl *force majeure* doktrinos, bet ši turės kitai šaliai atlyginti nuostolius, kurių buvo galima išvengti, jei būtų laiku ir tinkamai informuoti kontrahentai. Pavyzdžiui, šaliai, kurios krovinių laivas dėl gaisro negali laiku - ne vėliau kaip likus 3 savaitėms iki naujų mokslo metų pradžios - atgabenti kitai šaliai sutartų kanceliarinių prekių, laiku nepranešusiai apie šias aplinkybes, galės būti netaikoma civilinė atsakomybė, tačiau ši šalis privalės atlyginti nuostolius, kurių kita šalis galėjo

⁶⁷ Pareiga informuoti kitą sutarties šalį apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą ir jų poveikį sutarties vykdymui įtvirtinta Europos sutarčių teisės principų 8:108 straipsnio 3 dalyje. Europos sutarčių teisės komisija. Europos sutarčių teisės principai. I ir II d. (ang. *Principles of European Contract Law*)//

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20tysk/pecl_part_1_II_III_German%20Version.doc; prisijungimo laikas: 2009 10 06.

⁶⁸ Pareiga informuoti kitą sutarties šalį apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą ir jų poveikį sutarties vykdymui įtvirtinta Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.1.7 straipsnio 3 dalyje.

Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo institutas (UNIDROIT). Tarptautiniai komercinių sutarčių principai. // <http://www.unidroit.org/german/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>; prisijungimo laikas: 2009 10 06.

išvengti arba juos sumažinti, jei būtų buvusi laiku informuota ir būtų galėjusi, pvz., analogiškų prekių užsisakyti iš kitų tiekėjų, atsisakyti planuotos šių kanceliarinių prekių akcijos ar pan.

CK nenurodo pranešimo pateikimo forma, todėl rekomenduotume, kad būdą, kuriuo nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo atveju reikia informuoti kitą sutarties šalį, sutartinių santykių dalyviai nustatytų savo tarpusavio susitarimu dar sudarant sutartį; tačiau jei tokio susitarimo nėra - šalis turėtų informuoti kontrahentą atsižvelgdama į konkrečią situaciją, pasirinkdama tokį pranešimo pateikimo būdą, kuris leistų informaciją kitai šaliai perduoti greitai, suprantamai ir be trukdžių. Pavyzdžiui, siekianti pranešti kitai sutarties šaliai Lietuvoje apie *force majeure* aplinkybių sunaikintą individualiai požymiais pasižymintį daiktą, tačiau dėl gedimų negalėdama pasinaudoti telefonu, taip pat ir faksimiliniu ryšiu, šalis galbūt galėtų naudotis pašto kurjerių paslaugomis ar elektroniniais laiškais. Manytume, kad paprasto laiško išsiuntimas kitai šaliai, atsižvelgiant į pašto darbo specifiką, ne visada gali būti laikomas operatyviu ir tinkamu.

Atsižvelgiant į tai, kad teisės aktuose nėra numatyti kitos sutarties šalies informavimo terminai, rekomenduotina šalims savo sutartyse iš anksto nurodyti konkretų terminą, per kurį privalu pranešti kitai šaliai apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą. Šalims šio termino nenumačius, nenugalimos jėgos aplinkybe besiremianti šalis turi įrodyti, jog buvo pranešta kitai sutarties šaliai nedelsiant, per tinkamą laikotarpį. Bet kuriuo atveju, terminas turėtų būti protingas atsižvelgiant į konkrečios situacijos specifiką, todėl nustatant ar buvo pranešta laiku analizuojama, koku metu šalis sužinojo ar turėjo sužinoti apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą.

Pagal LAT praktiką, tam tikrais atvejais vieno pranešimo laiku apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą gali ir nepakakti – šalis turi būti informuojama ne tik apie tai, kad sutartinių įsipareigojimų ji nespės įvykdyti laiku bei to priežastį, bet ir kaip tai paveiks šalių įsipareigojimus, šalių tolesnius veiksmus, jos pastangas siekiant įvykdyti sutartines pareigas. 2005 m. lapkričio 2 d. LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2005 pažymėjo, kad „pranešimai, kad laivas laiku nepristatys krovinio dėl variklio gedimo, negalėjo būti teismo pripažinta pakankama informacija net ir tuo atveju, jei laive kilęs gaisras būtų pripažintas nenugalima jėga“⁶⁹.

Atsižvelgiant į tai, kad teorijoje ir praktikoje išskiriamos trumpalaikės (laikinos) nenugalimos jėgos aplinkybės, manome, kad šalis nedelsdama turėtų pranešti kitai šaliai ir tada, kai išnyksta laikinos nenugalimos jėgos aplinkybės arba jų poveikis sutartinių įsipareigojimų vykdymui, bei planuojamus tolesnius savo veiksmus įgyvendinant sutartį. Tačiau šalis apie

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-02 nutartis c.b. UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3K-3-534/2005 m., kat. 60, 61.

nenugalimos jėgos aplinkybių išnykimą turėtų pranešti kitai šaliai tik jei sutartis dar yra galiojanti. Jei sutartyje šalys konkretaus jos galiojimo termino neaptarė, sutartis laikoma galiojanti tiek, kiek sutarties šalims yra protingai priimtina pagal konkrečios situacijos aplinkybes, atsižvelgiant į įsipareigojimų nevykdančios šalies gebėjimą atnaujinti veiklą ir kitos šalies norą, neatsižvelgiant į vėlavimą, gauti veiklos rezultatus. Tačiau šalis teigianti, kad prievolė negali atsinaujinti dėl nenugalimos jėgos aplinkybių, privalo įrodyti ir šias aplinkybes. „Jeigu pagrindas nevykdyti įsipareigojimų išlieka ilgiau, negu numatė šalys, arba (kai šis laikotarpis nenustatytas) ilgiau, negu logiškai priimtina, bet kuri šalis pranešusi turi teisę nutraukti sutartį“⁷⁰.

3.2 Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių įrodinėjimas

Force majeure doktrina taikoma tik skolininko iniciatyva, skolininkui ja nesiremiant, teismas *ex officio* (savo iniciatyva) negali jos taikyti.

Pagal LR CK 6.248 str. 1 d. skolininko kaltė yra preziumuojama, todėl įrodyti, kad egzistavo nenugalimos jėgos aplinkybės ir jos įtakojo sutartinių įsipareigojimų vykdymą, turi ta šalis, kuri jomis remiasi. Įrodinėjimo pareigos dėl to ar sutarties šaliai buvo laiku ir tinkamai pranešta apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą tarp šalių neperskirto nei LR CK, nei LR CPK, todėl turėtų būti remiamasi bendraja CPK 178 str. nuostata ir pati sutarties šalis, siekianti sutartinės atsakomybės jai netaikymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybių poveikio, turi įrodyti *force majeure* doktrinos taikymo sąlygų visetą – tiek šių aplinkybių atsiradimą, jų neišvengiamą poveikį sutartinių įsipareigojimų vykdymui, tiek tai, kad kitai sutarties šaliai buvo laiku pranešta apie šias aplinkybes. Žinoma, kita sutarties šalis gali ginčyti tinkamo pranešimo faktą ir siekti dėl to atsiradusių ar padidėjusių nuostolių atlyginimo. Patirtų nuostolių dydį įrodinėja juos patyrusi šalis.

Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų (toliau tekste – Rūmų) įstatymo⁷¹ 5 str. 10 p. nurodoma, jog viena iš šių Rūmų funkcijų yra Vyriausybės nustatyta tvarka išduoti *force majeure* aplinkybes liudijančias pažymas. Šių pažymų išdavimo tvarką reglamentuoja 1997 m. kovo 13 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“. Penki Prekybos, pramonės ir amatų rūmai⁷² gali išduoti pažymas apie nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes - atsiradusias ar egzistavusias Lietuvos Respublikos teritorijoje - juridiniams

⁷⁰ Petrauskas A. Nenugalima jėga (*force majeure*) // Juristas.2004, Nr. 12(15);

⁷¹ Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr.99-2201.

⁷² Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio.

asmenims, juridinio asmens teisių neturinčioms įmonėms ir fiziniams asmenims, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi komercine - ūkine veikla. Asmens prašymu Rūmai gali imtis veiksmų, padedančių nustatyti nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimą.

Civilinio proceso teisės teorijoje ir praktikoje rašytiniai įrodymai pagal jų atsiradimo ypatumus skirstomi į **oficialius** (viešuosius) ir **privačius** (asmeninius). LR CPK 197 str. 2 d. nurodoma, jog dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais⁷³ ir turi didesnę įrodomąją galią. Oficialių rašytinių įrodymų pateikimas reiškia įrodinėjimo pareigos šalims persikirstymą⁷⁴. Aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais (CPK 197 str. 2 d.)⁷⁵. Taigi, daroma prielaida, kad tokiuose oficialiuose dokumentuose nurodyta informacija yra tikra ir teismas ja neabejoja. Jeigu byla nagrinėjančiam teismui visgi kyla abejonų dėl pateikto dokumento tikrumo, pagal LR CPK 203 str., jis turi teisę dalyvaujančio byloje asmens prašymu arba savo iniciatyva pareikalauti iš dokumentą išdavusio asmens paaiškinimų, taip pat palyginti pateiktą dokumentą su kitais to asmens išduotais ar sudarytais ir patvirtintais dokumentais. Šį palyginimą gali atlikti pats teismas arba teismo paskirtas ekspertas. Apie tokių rašytinių įrodymų didesnės įrodomosios galios sumažėjimą ar visišką netekimą sprendžia teismas, įvertinęs visų kitų byloje ištirtų įrodymų duomenis ir remdamasis vidiniu savo įsitikinimu⁷⁶.

Taigi, ar Prekybos, pramonės ir amatų rūmų išduotos pažymos turėtų būti laikomos teisme oficialiais rašytiniais įrodymais, turinčiais didesnę įrodomąją galią nei kitos įrodinėjimo priemonės? Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymo 2 str. reglamentuoja šių Rūmų teisinį statusą, nurodydamas, kad „Rūmai yra savanoriški juridinių bei fizinių asmenų, užsiimančių Lietuvos Respublikos įstatymų reglamentuojama ekonomine veikla, susivienijimai, ne pelno organizacijos, įgyvendinančios verslo savivaldos principus“; pažymima, jog Rūmai yra ribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys. Atsižvelgiant į šias nuostatas, Rūmų lėšų šaltinius⁷⁷, jiems suteiktas funkcijas⁷⁸ bei Valstybės tarnybos įstatyme⁷⁹ pateikiamą valstybės ir

⁷³ Oficialūs rašytiniai įrodymai dėl savo galios dar vadinami *prima facie* įrodymais.

⁷⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003, P. 327.

⁷⁵ Tačiau draudimas panaudoti liudytojų parodymus netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

⁷⁶ Nacionalinė jurisprudencija išskiria 3 reikalavimus, kuriuos turi atitikti rašytiniai įrodymai, kad jiems būtų suteikiama didesnė įrodomoji galia: 1) tikrumo; 2) formos; 3) kompetencijos. (Plačiau žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005-02-15 nutartį c.b. R. J. Garbačiauskas v. G.A. Smailytė, Nr. 3K-7-48/2005 m., kat 50.11.2).

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymo 7 str.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymo 5 str.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2002. Nr. IX-855.

savivaldybių institucijos ir įstaigos sąvoką⁸⁰, aišku, jog Prekybos, pramonės ir amatų rūmai negali būti priskiriami nei valstybės, nei savivaldybių institucijoms ar įstaigoms. „Oficialių rašytinių įrodymų įrodomoji galia įstatymais gali būti suteikta ir kitiems dokumentams; pavyzdžiui, Notariato įstatymas didesnę įrodomąją galią suteikia notarine tvarka patvirtintiems dokumentams: šiuose dokumentuose nurodomi faktai laikomi nustatytais ir neįrodinėjami, kol šie dokumentai ar jų dalys nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais“⁸¹. Tačiau, magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, tokios didesnės įrodomosios galios suteikimas tam tikriems rašytiniams dokumentams turi būti tiesiogiai numatytas įstatymuose⁸². Kadangi Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas atitinkamos nuostatos neįtvirtina, manome, jog šių Rūmų pateikiamos pažymos teisme neturėtų būti laikomos oficialiais rašytiniais įrodymais ir joms nesuteiktina aukštesnė įrodomoji galia nei kitiems dokumentams.

Abejonę magistro baigiamojo darbo autorei kelia apskritai šiems Rūmams suteikta kompetencija išduoti nenugalimos jėgos aplinkybes liudijančias pažymas. Prekybos, pramonės ir amatų rūmai yra ekonomine veikla užsiimančių fizinių ir juridinių asmenų susivienijimai, kurių veikla daugiausia susijusi su verslumo ir įvairių ūkio šakų plėtros skatinimu, atstovavimu savo nariams ir pan., todėl, svarstyтина ar pagrįstai šiems Rūmams suteikiamos tam tikrų aplinkybių konstatavimo funkcijos (jiems, panašiai kaip teisminei institucijai šalys turi pateikti kompetentingų tarnybų išduotus dokumentus, įrodančius nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių egzistavimą); atsižvelgiant į tai, kad asmens prašymu Rūmai gali imtis veiksmų, padedančių nustatyti nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimą, abejotina ar visada išduodant nenugalimos jėgos aplinkybes patvirtinančias pažymas pasiekiamas ir reikiamas objektyvumo laipsnis. Tiek Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas, tiek ir juo vadovaujantis priimtas Vyriausybės nutarimas Nr. 222 buvo priimti dar iki naujojo CK įsigaliojimo, CK nieko apie nenugalimos jėgos aplinkybes liudijančias pažymas neužsimena, todėl kyla abejonių ar šie teisės aktai yra tinkamai suderinti su naujuoju CK bei ar dar turėtų būti taikomi.

Tai, kad nenugalimos jėgos doktrinos taikymas galimas ir be šalies iš Rūmų gautos pažymos pripažino ir Lietuvos apeliacinis teismas 2001 m. sausio 22 d. nutartyje civilinėje

⁸⁰ Valstybės tarnybos įstatymo 2 str. 4 punktas: „**Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos** – atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, audita, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms įstatymai suteikia viešojo administravimo įgaliojimus“.

⁸¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 2. P. 653.

⁸² Pavyzdžiui, notarinių veiksmų atveju šią nuostatą įtvirtina Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 str. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas// Valstybės žinios. 1992, Nr. I-2882.

byloje Nr. 2A-26/2001⁸³. Tačiau atsižvelgiant į anksčiau išdėstyta, darbo autorės manymu, iš sutarties šalies teisme negalima reikalauti pateikti Prekybos pramonės ir amatų rūmų išduotą pažymą dėl nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimo; o pateikiamai pažymai teismas tikrai neturėtų suteikti *prima facie* įrodomosios galios.

3.3 Nenugalimos jėgos (*force majeure*) pasekmės

Nenugalimos jėgos (*force majeure*) doktrina taikoma įstatymo pagrindu, net jei šalys sutartyje ir neaptarė šių aplinkybių taikymo bei jų pasekmių, – t.y. nenugalimos jėgos doktrinos nuostatos neprivalo būti inkorporuojamos į kiekvienos sutarties tekstą. Tačiau, atsižvelgiant į civilinėje teisėje vyraujančią sutarčių laisvės principą, *force majeure* doktrinos taikymą tarp konkrečių šalių plėtojamiems sutartiniais santykiams gali detalizuoti ir pačios šalys, sutartyje numatydamos aplinkybes, kurias jos susitaria laikyti nenugalima jėga.

Nenugalimos jėgos aplinkybės lemia civilinės atsakomybės skolininkui netaikymą tiek sutartiniuose, tiek ir deliktiniuose teisiniuose santykiuose, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas yra konstatavęs, jog: „LR CK 6.256 str. 4 d. įtvirtinta norma, numatanti, jog sutartinės prievolės neįvykdžiusi ar netinkamai ją įvykdžiusi įmonė (verslininkas) atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, nėra taikytina ikisutartinių santykių etape, kur prievolės atlyginti nuostolius atsiradimas yra sąlygotas nepagrįsto vengimo ar atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį“⁸⁴. Taigi, ikisutartiniuose santykiuose nenugalimos jėgos institutas negali būti taikomas.

Nustačius būtinas nenugalimos jėgos sąlygas, sutarties šaliai, kurios sutartinių įsipareigojimų neįvykdymą lėmė būtent šios aplinkybės, netaikoma sutartinė atsakomybė – t.y. šalis nėra įpareigojama atlyginti nuostolius ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Tačiau pagal LR CK 6.212 str. 4 d. tai neatima iš kitos šalies teisės imtis gynybos priemonių, kurios nėra sutartinė atsakomybė – „nutraukti sutartį arba sustabdyti jos įvykdymą, arba reikalauti sumokėti palūkanas“. Tai nereiškia, jog tais atvejais kai sutarties dalykas buvo perduotas, tačiau ši šalis nespėjo už jį atsiskaityti ir daiktas žuvo, bus atleidžiama nuo atsiskaitymo pareigos. Todėl dažnai reikia nustatyti, kurios šalies atsakomybėje buvo sutarties dalykas jo žuvimo metu.

Prievolė įvykdyti sutartį baigiasi, jeigu nenugalimos jėgos aplinkybė atsirado tik iki tol, kol šalis nepažeidė prievolės (LR CK 6.217 str.). Todėl, jeigu skolininkas nevykdė savo

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-01-22 nutartis c.b. SP AB „Lietuvos geležinkeliai“ v. UAB „Medeka“, Nr. 2A-26/2001;

⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-12-22 nutartis c. b. UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ažuolas“, Nr. 2A-478/2008, kat. 42.4.; 44.2.; 44.3.

įsipareigojimų pagal sutartį ir tuo metu atsirado nenugalimos jėgos aplinkybė, jam turėtų būti taikoma civilinė atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą.

Atsižvelgiant į tai, kad remiantis LR CK 6.212 str. 2 d. nenugalimos jėgos aplinkybės gali būti skirstomos į laikinas ir neterminuoto pobūdžio, sutartinių įsipareigojimų vykdymas esant laikinoms *force majeure* aplinkybėms atidedamas reikiamam laikotarpiui, sutartinė atsakomybė šiuo laikotarpiu šaliai netaikoma, tačiau sutartis automatiškai nenutrūksta. Jeigu nebeįmanoma įvykdyti tik dalies prievolės, prievolė baigiasi, kai skolininkas įvykdo tą prievolės dalį, kurią įvykdyti dar įmanoma (LR CK 6.260 str.). Tikslinga išskirti neįmanomą įvykdyti sutartinius įsipareigojimus esant individualiais bei rūšiniais požymiais pasižyminčiam daiktui. Atitinkamai pagal tai skiriasi pasekmės – nenugalimos jėgos doktrina visa apimtimi, autorės nuomone, gali būti taikoma tik dėl nenugalimos jėgos aplinkybių žuvus individualiais požymiais pasižyminčiam daiktui arba nenugalimos jėgos aplinkybėms užkirtus kelią specialiam sutarties įvykdymo būdui aptartam sutartyje. O žuvus rūšiniais požymiais apibūdinamam daiktui kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į situaciją, turėtų būti sprendžiama ar skolininkas negalėjo sutartinės prievolės įvykdyti, pvz., įsigijęs kitų rūšiniais požymiais pasižyminčių daiktų ar pan. Tai, kad toks sutarties įvykdymas šaliai sukeltų papildomas išlaidas, nėra svarbu, nes remiantis LR CK 6.212 str. 1 d. „nenugalima jėga (*force majeure*) nelaikoma tai, kad <...> sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių“.

Jeigu dėl *force majeure* sutartis nutraukiama, turėtų būti taikoma restitucija⁸⁵ - t.y. šalys turi teisę reikalauti gražinti viską, ką jos įvykdė be atitinkamo kitos šalies priešpriešinio įvykdymo. Restitucijos taikymą neišlikus turtui reglamentuoja 6.148 str. 1 d., kuris nurodo - „Kai turtas sunaikintas dėl nenugalimos jėgos, restitucija netaikoma, tačiau skolininkas privalo perleisti kreditoriui reikalavimą dėl kompensacijos už žuvusį turtą arba perduoti kreditoriui jau gautą kompensaciją už sunaikintą turtą“.

Ieškinio senaties terminas, atsiradus nenugalimos jėgos aplinkybėms, sustabdomas.

⁸⁵ Restitucijos taikymo sąlygas reglamentuoja LR CK 6.127, 6.145 - 6.153 str.

4. NENUGALIMOS JĖGOS (*FORCE MAJEURE*) APLINKYBIŲ ATRIBOJIMAS

Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje analizuojamos situacijos, kurios nepagrįstai yra kvalifikuojamos kaip nulemtos nenugalimos jėgos aplinkybių, aptariama galima takoskyra tarp *force majeure* aplinkybių, valstybės veiksmų, taip pat lemiančių civilinės atsakomybės sutarties šalims netaikymą, bei šalims vykdant sutartį pasikeitusių aplinkybių. Didelis dėmesys šiame skyriuje teikiamas atvejams, kai sutartinių įsipareigojimų neįvykdymą įtakojo neišvengiamos aplinkybės, o sutarties šalis sieja vežimo teisiniai santykiai, kuriems reglamentuoti turėtų būti taikoma 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR). Šio klausimo aktualumą lemia, pirmiausia, dažnas, atsižvelgiant į teismų praktiką, CMR konvencijos taikymas, antra, Lietuvos, kaip tranzitinės valstybės, per kurios teritoriją vykdoma daug tarptautinio krovinių vežimo sutarčių, geografinė padėtis, bei, trečia, intensyviai tarp Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių verslo subjektų plėtojami tarptautiniai prekybiniai teisiniai santykiai, kurių pasėkoje kroviniai yra vežami keliais.

4.1 Valstybės veiksmai (aktai)

LR CK 6.253 str. 1 d. nurodoma, kad „civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusio asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos“. Nenugalimos jėgos aplinkybių atribojimas nuo kai kurių iš šių pagrindų, pvz., būtinojo reikalingumo ar savigynos, nekelia didelių sunkumų. Tačiau valstybės veiksmai (aktai) neretai teorijoje bei teismų praktikoje nepagrįstai priskiriami prie nenugalimos jėgos aplinkybių jų tarpusavyje neatribojant. 2008 m. gruodžio 22 d. nutartyje⁸⁶ Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, jog valstybės aktai, kuriems priskiriami ir teismų sprendimai, laikytini nenugalimos jėgos aplinkybėmis: „Teisinę valdžios aktų klasifikaciją derinant su konstituciniu valdžios padalijimu, teisiniai valdžios aktai skirstomi į įstatymus, poįstatyminius aktus ir teismo procesinius sprendimus. Būtent Vilniaus apygardos administracinio teismo 2005 m. birželio 13 d. nutartis, kuria taikytos reikalavimo užtikrinimo priemonės - iki bylos išnagrinėjimo teisme dienos laikinai sustabdytas ginčijamo sprendimo, patvirtinusio detalų planą, ir statybos leidimo galiojimas – nagrinėjamos bylos kontekste laikytinas aplinkybe (valstybės valdžios institucijos aktu), atitinkančia LR CK 6.212 str. 1 d.

⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-12-22 nutartis c. b. UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ažuolas“, Nr. 2A-478/2008, kat. 42.4.; 44.2.; 44.3.

įtvirtintas sąlygas ir sudarančia galimybę konstatuoti atsakovo civilinės atsakomybės netaikymo pagrindo buvimą“. Dažniausiai teismai priskirdami valstybės veiksmus prie nenugalimos jėgos aplinkybių remiasi anksčiau minėtu Vyriausybės nutarimu Nr. 840⁸⁷, kuriame buvo pateikiamas tarsi pavyzdinis nenugalimos jėgos aplinkybių sąrašas, tačiau, magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, tai nėra sektina praktika. Šis Vyriausybės nutarimas buvo priimtas galiojant dar 1964 m. CK, o naujojo CK 1.3 str. aiškiai nurodo, kad poįstatyminiai aktai taikomi, tik tie, kurie neprieštaruja dabartinio CK nuostatomis. Galiojantis LR CK pateikdamas sąrašą pagrindų, kuriems esant sutartinių įsipareigojimų neįvykdžiusiai šaliai civilinė atsakomybė netaikoma arba ji atleidžiama nuo civilinės atsakomybės, aiškiai išskiria nenugalimą jėgą ir valstybės veiksmus (aktus) į atskiras grupes. Pagal LR CK 6.253 str. 3 d. „**valstybės veiksmai** – tai privalomi ir nenumatyti valstybės institucijų veiksmai (aktai), dėl kurių įvykdyti prievolę neįmanoma ir kurių šalys neturėjo teisės ginčyti“. Taigi galima išskirti valstybės veiksmų, kaip civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės, sąlygas:

1.) Veiksmai (aktai) yra **valstybės institucijų**;

Prie valstybės veiksmų priskirtini ir savivaldybės institucijų bei jų pareigūnų veiksmai; veiksmai gali būti tiek fiziniai, tiek teisiniai, t.p. valstybės institucijos ar pareigūno neveikimas, kai pagal teisės aktus, jie yra įpareigoti veikti.

2.) Veiksmai turi būti **nenumatyti** - t.y. veiksmai (aktai) nebuvo numatyti ir, sprendžiant pagal aplinkybes, sutarties šalis negalėjo jų protingai numatyti.

3.) Veiksmai (aktai) yra **privalomi** ir šalys **neturėjo teisės ginčyti** tų veiksmų (tiek teismo, tiek ir administracine tvarka). Jei apskundimo tvarka numatyta, tačiau asmuo ja nepasinaudojo – civilinės atsakomybės netaikymas negalimas.

4.) Dėl veiksmų (aktų) **nėra šalies kaltės** – t.y. jei asmuo savo kaltais veiksmais padarė teisės pažeidimą ir jam buvo taikytos teisinės atsakomybės priemonės (pvz., areštuotos banko sąskaitos), tai nebus galima remtis valstybės veiksmų, kaip civilinės atsakomybė asmeniui netaikymo ar atleidimo nuo jos, pagrindu.

5.) Dėl šių veiksmų (aktų) **įvykdyti prievolę tampa neįmanoma**. Jei įvykdyti prievolę tampa tik sudėtingiau – ši norma neturėtų būti taikoma.

Vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“ išreikšta nuomonė, jog „valstybės institucijų arba pareigūnų veiksmai gali būti vertinami kaip civilinę atsakomybę šalinanti aplinkybė, jeigu jie <...> galioja visą prievolės vykdymo laiką. Kitu atveju valstybės institucijų

⁸⁷ P.vz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-04-12 nutartis c.b. Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“, UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.

aktai neturėtų būti pripažinti atsakomybės netaikymo pagrindu⁸⁸, tačiau baigiamojo darbo autorė šio kriterijaus būtinumu kai kuriais (pvz., tęstinių sutarčių) atvejais abejoja.

Tik veiksmai (aktai), atitinkantys visas šias sąlygas, gali būti pripažįstami valstybės veiksmais (aktais), dėl kurių sutarties šaliai netaikoma civilinė atsakomybė. Išanalizavę nenugalimos jėgos bei valstybės veiksnių (aktų), kaip pagrindų, kuriems esant civilinė atsakomybė sutarties šaliai netaikoma, taikymo sąlygas, pastebime, kad aiškiausias šių pagrindų atribojimo kriterijus yra šių veiksnių atsiradimo šaltinis – nenugalimos jėgos aplinkybės gali sukelti tiek įvairios gamtos jėgos, tiek ir socialiniai reiškiniai (nenugalimą jėgą suprantant plačiąja prasme), tuo tarpu valstybės veiksmai (aktai) „kyla“ išskirtinai tik iš valstybės, savivaldybės institucijų ar jų tarnautojų veiklos. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad nenugalima jėga, valstybės veiksmai reglamentuojami skirtingose LR CK 6.253 straipsnio dalyse atskiriant šias dvi aplinkybių grupes tarpusavyje, todėl, siekiant klasifikacijos aiškumo, valstybės veiksmai (aktai) tiek teorijoje, tiek praktikoje neturėtų būti priskiriami *force majeure* aplinkybėms.

4.2. Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms

Sutarčių teisėje pripažįstamas draudimas vienašališkai keisti sutarties sąlygas ar nutraukti sutartį, tačiau nenugalima jėga, valstybės veiksmai bei kiti CK 6.253 str. numatyti civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo jos pagrindai nėra visos sutarčių privalomumo (*pacta sunt servanda*) principo išimtys – anot *rebus sic stantibus* doktrinos sutartis - tokia, kokia ji buvo sudaryta, - yra įpareigojanti tol, kol sutarties vykdymo aplinkybės nepasikeičia iš esmės. Šios doktrinos ištakos siekia senovės Romos laikus, išplėtota XV–XVIIa., vėliau kiek primiršta, ši doktrina atgimė pokario laikotarpiu, išryškėjus karo pasekmėms, finansiniams sunkumams, infliacijai – neabejotinai neigiamai įtakojusiems iš sutarčių kylančių prievolių vykdymą. *Rebus sic stantibus* doktrinos siekis yra reguliuoti situacijas, kai po sutarties sudarymo dėl aplinkybių pasikeitimo viena šalis turi galimybę pelnytis kitos šalies sąskaita, nes kitai sutarties šaliai vykdymas iš esmės pasunkėja. Savo paskirtimi ši doktrina artima Anglijoje taikomai *frustracijos* bei JAV *nepapraktiškumo* (*impracticability*) doktrinoms.

Sutartinių įsipareigojimų vykdymas iš esmės pasikeitus aplinkybėms, perkeliant UNIDROIT principų 6.2.1 – 6.2.3 str. nuostatas, reglamentuojamas LR CK 6.204 str.⁸⁹,

⁸⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis – trečioji laida. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2006, P. 199.

⁸⁹ *Rebus sic stantibus* doktriną atspindinčios nuostatos buvo įtvirtintos ir 1964 m. CK 177 str. „Jeigu dėl nepaprasto aplinkybių pasikeitimo prievolės įvykdymas susijęs su dideliais sunkumais ar vienai iš šalių gresia didelės, aiškiai

susiejant sutarties vykdymo suvaržymą su dviem alternatyviomis aplinkybėmis – 1) iš esmės padidėjusia įvykdymo kaina, arba 2) iš esmės sumažėjusiu gaunamu įvykdymu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 14 d. nutartyje⁹⁰ pabrėžė, jog „tai, ar šalis iš esmės negauna to, ko tikėjosi gauti pagal sutartį, yra esminė Civilinio kodekso 6.204 str. taikymo sąlyga“. Taip pat tam, kad situacijai galėtų būti pritaikyta *rebus sic stantibus* doktrina, ji turi atitikti šias sąlygas:

1) tos aplinkybės atsiranda arba nukentėjusiai šaliai tampa žinomos ***po sutarties sudarymo***;

Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. sausio 28 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-147/2008⁹¹ aptardamas šį kriterijų bylos faktinių aplinkybių kontekste nurodė: „Ieškovai kaip aplinkybę, atsiradusią po sutarties sudarymo nurodo tai, jog iki šios dienos nėra patvirtintas sklypo, kuriame yra perleistas nekilnojamas daiktas, detalusis planas. Tačiau iš visų bylos aplinkybių matyti, kad žemės sklypo detaliojo plano nebuvo ir sudarant sutartį. Būtent dėl to sutartyje šalys ir įrašė sąlygą – atidėti dalies sumos už nekilnojamąjį daiktą mokėjimą iki detaliojo plano patvirtinimo. Tai rodo, kad ieškovų nurodyta aplinkybė, dėl kurios jie prašo keisti sutarties sąlygas, nėra nauja – ji šalims buvo žinoma sutarties sudarymo metu. Tai, kad užsitęsė detaliojo plano paruošimo ir patvirtinimo terminas, negali būti pripažinta naujai paaiškėjusia aplinkybe, nes sutartyje toks terminas ir nebuvo numatytas“.

2) tų aplinkybių nukentėjusi šalis sutarties sudarymo metu ***negalėjo protingai numatyti***;

3) tų aplinkybių nukentėjusi šalis ***negali kontroliuoti***;

4) nukentėjusi šalis ***nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos***.

Kad būtų pripažintos sutarties vykdymo varžymu, turi būti nustatytos visos keturios minėtos sąlygos. Bent vieno nurodytų kriterijų nesant, minėta norma negalima remtis⁹². Nors LR CK tiesiogiai ir nenurodoma, bet teismų praktikoje dažnai remiamasi šalių interesų pusiausvyros principu. „Aplinkybės turi iš esmės keisti sutarties vykdymo sąlygas, t.y. būti tokios, kad šalis, žinodama jas sudarydama sutartį, šios arba apskritai nebūtų sudariusi, arba būtų sudariusi visiškai kitokiomis sąlygomis“⁹³. Šios doktrinos taikymas galimas tik jei sutartis dar neįvykdyta arba iš dalies įvykdytos sutarties atveju – šalių neįvykdytos dalies vykdymui.

neekvivalentiškos išlaidos, ir to šalis negalėjo numatyti, sudarydama sutartį, tai teismas, įvertinęs šalių interesus, suinteresuotos šalies reikalavimu gali nustatyti prievolės mokėjimų dydį ar nutraukti sutartį“.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-12-14 nutartis c.b. G. V. v. S. R., Nr. 3K-3-658/2005, kat. 42.11.2; 25.2;

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-01-28 nutartis c.b. E. M., G. V. v. V. C., Nr. 2A-147/2008, kat. 42.11.2 (S).

⁹² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-01-28 nutartis c.b. E. M. ir G. V. v. V. C., Nr. 2A-147/2008, kat. 42.11.2 (S);

⁹³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 270.

Galima pateikti keletą *rebus sic stantibus* doktrinos taikymo pavyzdžių Lietuvos teismų praktikoje: Vilniaus apygardos teismas 2008 m. balandžio 11 d. nutartyje Nr. 2A(46)-359/08⁹⁴ iš nuomos sutarties gaunamos naudos sumažėjimas (dėl nekilnojamojo turto mokesčio įvedimo bei komercinių patalpų nuomos rinkos kainų išaugimo) pripažintas esminiu sutarties vykdymo suvaržymu, pažeidžiančiu šalių interesų pusiausvyrą; Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. lapkričio 17 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2008⁹⁵ nusprendė, kad „DK papildymas atitinkamai pakeičiant dienų, kuriomis už suvartotą elektros energiją taikytinas poilsio dienų (mažesnis) tarifas, padaugėjimas negali būti vertinamas kaip sutarties vykdymo suvaržymas CK 6.204 str. 2 d. prasme“.

Šaliai, siekiančiai pakeisti sutarties sąlygas dėl esminio aplinkybių pasikeitimo, yra privalomas kreipimasis į kitą sutarties šalį – pagal LR CK 6.204 str. 3 d. „kai sutarties įvykdymas sudėtingesnis, nukentėjusi sutarties šalis turi teisę kreiptis į kitą šalį prašydama sutartį pakeisti. Šis prašymas turi būti pagrįstas ir pareikštas tuoj pat po sutarties įvykdymo suvaržymo“. „Prašymo nepateikimas per kiek įmanoma trumpesnę terminą neatima iš šalies teisės reikalauti pradėti tokias derybas, tačiau gali turėti įtakos vertinant, ar sutarties vykdymas tikrai varžomas“⁹⁶. Sutarties pakeitimo formai keliami tokie patys reikalavimai kaip ir pačiai sutarčiai (Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-81/2009⁹⁷). Tik jeigu per protingą terminą šalys nesutaria dėl sutarties pakeitimo, abi turi teisę kreiptis į teismą. Teismas gali:

- 1) nutraukti sutartį ir nustatyti sutarties nutraukimo datą bei sąlygas;
- 2) pakeisti sutarties sąlygas, kad būtų atkurta šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą.

Tiek sutartį keičiant šalims tarpusavio susitarimu (nesikreipiant į teismą), tiek ir teisme privalu nustatyti ar sutarties pakeitimas (pvz. nuomos kainos padidinimas) neprieštarauja pačiai sutarties esmei. Sutarties nutraukimas turėtų būti laikomas paskutine priemone – tik šalims nepavykus susitarti dėl sutarties pakeitimo derybų būdu bei teisme - galima sutartį nutraukti.

Kaip matome, papildomos sąlygos *rebus sic stantibus* doktrinai taikyti iš esmės atitinka nenugalimos jėgos požymius. Tačiau esminis *rebus sic stantibus* ir *force majeure* doktrinų taikymo skirtumas yra tas, kad LR CK 6.204 str. atveju, atsiradus tam tikroms aplinkybėms, sutartinių įsipareigojimų vykdymas netampa visiškai neįmanomas kaip nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo atveju. Be abejo, tai teorinis atribojimas, kuris praktikoje visgi sudaro

⁹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-11 nutartis c.b. UAB „Elisa“ v. A. Ivanausko prekybinei firmai „Fuks“, Nr. 2A(46)-359/08, kat. 42.8; 42.11.2; 50.5;

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-17 nutartis c.b. UAB „Vilniaus vandenys“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, Nr. 3K-3-567/2008, kat. 42.8; 43.2; 45.5; 114.9.3.2.

⁹⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 271.

⁹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-03-09 nutartis c.b. V. R. firma „(duomenys neskelbtini)“ v. UAB „Vakarų Megrame“, Nr. 2A-81/2009, kat. 52.3.;

sunkumų, o ir teismų praktikoje kartais pasitaiko nederamų šių dviejų doktrinų painiojimų. Pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. vasario 4 d. nutartyje Nr. 3K-3-83/2004⁹⁸ aptardamas nenugalimos jėgos doktriną nurodė: „Šios doktrinos esmė yra tame, kad sudarius sutartį, ne dėl šalių kaltės, iš esmės pasikeitus aplinkybėms ir dėl to negalint įvykdyti sutarties arba tai esant nepaprastai sunku, galima sutartį nutraukti ar pakeisti teismine ar arbitražo tvarka ir vienos šalies iniciatyva“. Atkreiptinas dėmesys ir į skirtingas šių dviejų doktrinų taikymo pasekmes: *force majeure* atveju – sutarties šaliai civilinė atsakomybė netaikoma, kita sutarties šalis gali nutraukti sutartį ar sustabdyti jos vykdymą, reikalauti sumokėti palūkanas, tuo tarpu taikant *rebus sic stantibus* doktriną prioritetas teikiamas sutarties sąlygų keitimui ir tik jei neįmanoma išsaugoti sutarties, ji gali būti nutraukta, tačiau tik teismo sprendimu.

4.3 Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijoje (CMR) įtvirtintos aplinkybės

Vienas iš svarbiausių tarpvalstybinių susitarimų dėl krovinių pervežimų tarptautiniais maršrutais yra 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR), pasirašyta Ženevoje. Lietuva prie šios konvencijos ir ją papildančio 1978 m. protokolo prisijungė 1993 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkiu Nr. 169⁹⁹. Ši Konvencija yra Lietuvos vidaus teisės sistemos sudėtinė dalis, todėl Lietuvos Respublikos teismai, sprenddami ginčus, kylančius iš krovinių tarptautinių pervežimų, kuriuos unifikuoti reglamentuoja CMR konvencija, turi ją taikyti tiesiogiai¹⁰⁰.

Pagal Konvencijos 1 str. 1 p.¹⁰¹, Konvencija taikoma kiekvienai kelių transporto priemonėmis vežamo krovinių už užmokestį sutarčiai, kai krovinys perduodamas ir yra priimamas (pristatytas) valstybės – Konvencijos narės teritorijoje. Teismas *ex officio* turi nustatyti, ar konkrečiam dėl pervežimo kilusiam ginčui yra taikytina CMR konvencija¹⁰². Tačiau nustačius, kad pervežimas vyko pagal CMR konvenciją, teismas galės taikyti CMR

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-02-04 nutartis c.b. UAB „Linas ir Viza“ v. Jurgis Leskauskas, Nr. 3K-3-83/2004, kat. 40.12;

⁹⁹ Oficialus CMR konvencijos tekstas su inkorporuotu į jį 23 str. pakeitimu Valstybės žiniuose paskelbtas 1998 m. gruodžio 4 d. (Žin., 1998 Nr. 107).

¹⁰⁰ CMR konvencija yra specialus aktas bendrojo teisės akto – LR CK atžvilgiu (CK 6.807 str. 2 d.).

¹⁰¹ Pataisytas straipsnio vertimas. CMR konvencijos oficialiame vertime į lietuvių kalbą yra netikslumų, todėl teismai taikydami šios konvencijos nuostatas turėtų vadovautis autentiškais tekstais prancūzų arba anglų kalbomis.

¹⁰² T.y. turi išsiaiškinti:

- ar krovinys buvo vežamas kelių transporto priemone (automobiliu, automobiliu – vilkiku, priekaba, puspriekabe).
 - ar buvo vežama už užmokestį. Sąvokos „užmokestis“ teismai neturėtų traktuoti tik kaip piniginio atlygio. Užmokestis gali būti ir tam tikrų lengvatų vežėjams suteikimas, jei tos lengvatos vertė atitinka pervežimo kainą;
 - ar krovinių išsiuntimo ir jo gavimo vieta yra skirtingų šalių teritorijoje;
 - ar krovinių išsiuntimo vietos ir/arba krovinių gavimo vietos valstybė yra Konvencijos narė.
- Kiti CMR konvencijos taikymo ypatumai reglamentuoti šios konvencijos 1 - 3 straipsniuose.

konvencijos nuostatas ne visiems teisiniams santykiams, o tik tiems, kurie yra Konvencijos konkrečiai reglamentuoti¹⁰³.

Didžiausias dėmesys Konvencijoje skiriamas vežėjo atsakomybei reglamentuoti (Konvencijos IV skyrius). Kaip ir daugelyje valstybių (Anglijoje, Prancūzijoje, Belgijoje), Lietuvoje atsakomybė už vežimo sutarties pažeidimą, taip pat ir krovinio praradimą, sugadinimą ar pavėluotą pristatymą laikytina sutartine¹⁰⁴. CMR konvencijos 17 ir 18 straipsniai yra skirti vežėjo atsakomybei už *krovinio praradimą, sugadinimą ar pavėluotą jo pristatymą*. Vežėjas yra visiškai atsakingas dėl krovinio ar jo dalies praradimo ar sugadinimo, atsiradusio nuo to momento, kai krovinį priėmė vežti, ir iki perdavimo gavėjui momento, ar pavėluoto jo pristatymo, nebent įrodytų, kad buvo bent viena iš aplinkybių, nurodytų 17 str. 2 p. ir/ar 4 p.

Kai yra aplinkybės, nurodytos CMR konvencijos 17 str. 2 punkte, vežėjas atleidžiamas nuo atsakomybės už padarytus nuostolius arba atsako tik iš dalies. Konvencijos 17 str. 2 punkte nurodytus vežėjo atleidimo nuo atsakomybės pagrindus, galima suskirstyti į 4 grupes:

1. Krovinio praradimas, sugadinimas ar pavėluotas pristatymas įvyko dėl ieškovo netinkamų veiksmų arba aplaidumo;
2. Krovinio praradimas, sužalojimas ar pavėluotas pristatymas įvyko dėl ieškovo duotų nurodymų, o ne dėl vežėjo netinkamų veiksmų ar aplaidumo;
3. Krovinio paslėpti defektai;
4. Aplinkybės, kurių vežėjas negalėjo išvengti, o pasekmės dėl šių aplinkybių negalėjo užkirsti kelio¹⁰⁵.

Šiame magistro baigiamojo darbo poskyryje išsamiau aptarsime tik ketvirtos grupės aplinkybes, nes tik jos iš esmės yra susijusios su magistro baigiamojo darbo tema. Aplinkybės, kurias CMR konvencijos 17 str. 2 punktas įvardija kaip „*aplinkybes, kurių vežėjas negalėjo išvengti, o pasekmės dėl šių aplinkybių negalėjo užkirsti kelio*“, kaip nurodoma LAT Senato apžvalgoje Nr. A2-14, tarptautinėje praktikoje paprastai vadinamos *force majeure* arba *cas*

¹⁰³ Pagrindiniai CMR konvencijos reguliuojami klausimai yra: krovinių vežimo sutarties sudarymas ir vykdymas; važtaraščio turinys; vežėjo atsakomybė; reklamacijų, pretenzijų ir ieškinių dėl tarptautinių pervežimų pareiškimo tvarka; ieškininė senatis; nurodymai, susiję su vežimais, kai veža keli vežėjai; sutarčių, prieštaraujančių konvencijai, negaliojimas. CMR konvencijoje nėra sureguliuoti tokie klausimai, kaip: vežėjo atsakomybė už transporto priemonės nepateikimą, vežėjui suteikiamos teisės palikti jo vežamą krovinį kaip užstatą arba jį areštuoti, pavojingų krovinių vežimo specifika, muitinės procedūros, atliekant pervežimą, vežėjo regreso tvarka savo darbuotojams ir agentams, transporto priemonių nuoma ar panauda pervežimams ir kt. Tokie ginčai sprendini pagal nacionalinius įstatymus. (Remiantis 2001-06-15 LAT teisėjų Senato nutarimo apžvalga Nr. A2-14 dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) normas, apžvalga).

¹⁰⁴ Tačiau Austrijos bei Vokietijos teisininkai atsakomybę pagal CMR konvenciją traktuoja kaip deliktinę (atsakomybė už žalą, padarytą didesnio pavojaus šaltinio).

¹⁰⁵ Teksto vertimas pataisytas pagal Konvencijos originalo kalbą („...> through circumstances which the carrier could not avoid and the consequences of which he was unable to prevent“). Lietuviško teksto vertimas netikslus – „aplinkybės, kurių pasekmių vežėjas negalėjo išvengti“.

*fortuit*¹⁰⁶. Išnagrinėję šių CMR konvencijoje nurodytų aplinkybių turinį, sieksime išsiaiškinti, ar jos iš tiesų atitinka *force majeure* sąvoką taip, kaip ji suprantama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip aukščiausios valstybės teismų praktiką formuojančios institucijos, doktrinoje.

Tarptautinėje teismų praktikoje susiformavo kai kurios išvados, į kurias reikėtų atsižvelgti sprendžiant vežėjo atleidimo nuo atsakomybės, remiantis ketvirtosios grupės aplinkybių pagrindu, klausimą:

- vežėjas gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės, kai krovinys prarandamas dėl ginkluoto ar kitokio užpuolimo, vagystės ar apiplėšimo, jei įrodys, kad padarė viską, ką galėtų padaryti ypač sąžiningas ir pareigingas, rūpestingas vežėjas tam, kad galima būtų išvengti žalos toje vietoje ir tuo metu;

- vien tik tai, kad žala padaryta dėl padegimo, savaime neatleidžia vežėjo nuo atsakomybės. Būtina aiškintis visas su krovinio praradimu dėl šios priežasties susijusias aplinkybes;

- prekių vagystės negalima laikyti neišvengiama, jei automobilis nakties metu stovėjo nesaugomas kokios nors degalinės, kuri tuo metu nedirbo, teritorijoje. Vežėjas turi atsižvelgti į tai, kokias realias kliūtis jis sudaro asmeniui, siekiančiam užvaldyti krovinį neteisėtai, ar jos veiksmingos ir užtikrins krovinio apsaugą;

- jei vežėjas nors trumpam paliko be priežiūros krovinį tos valstybės teritorijoje, kur ypač didelis krovininių vagysčių skaičius, ir krovinys dinga, nebus neišvengiamumo;

- jei vairuotojas palieka užrakintą automobilį muitinės teritorijoje, nors muitinė tuo metu jau nedirba, palieka salone automobilio ir muitinės dokumentus, vagystė nelaikoma neišvengiama aplinkybe;

- vairuotojas negali remtis tuo, kad bloga kelių būklė atitinkamoje valstybėje neišvengiamai lėmė pavėluotą pristatymą. Šios aplinkybės laikytinos išvengiamomis, nes vežėjas galėjo tai numatyti ir išvykti anksčiau;

- jei pristatymo pavėlavimui kelia grėsmę klimato sąlygos, vežėjas turi išvykti anksčiau, nukelti važiavimo datą arba apvažiuoti blogą klimato zoną;

¹⁰⁶ Kai kuriose valstybėse šios sąvokos apima skirtingo pobūdžio aplinkybes. *Force majeure* suvokiama kaip trečiosios šalies tam tikrų priemonių panaudojimas prieš vežėją – valstybės veiksmai, vyriausybinių draudimų, streikai ar kiti veiksmai. *Cas fortuit* yra atsitiktinės aplinkybės, kurių nebuvo galima numatyti ar išvengti, bet kurios įvyko vykdam sutartį, pavyzdžiui, gaisras sandėlyje, kuriame saugomos prekės, ginkluotas ar kitoks užpuolimas ir pan. Prancūzijoje, Belgijoje, kitose valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, minėti abu terminai yra sinonimai, apimantys įvairius reiškinius: stichines nelaimes, valstybės veiksmus ir t.t. (2001-06-15 LAT teisėjų Senato nutarimo apžvalga Nr. A2-15 dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinų vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) normas, apžvalgos 22 p.).

- kilus gaisrui ir nustačius, kad tai buvo tyčinis padegimas, gaisro padaryta žala vertintina kaip negalėta numatyti, nes vežėjas negali imtis kokių nors priemonių prieš tyčinį tokio pobūdžio nusikaltimo padarymą;

- „sprogusi padanga” tik tada vertinama kaip aplinkybė, atleidžianti nuo atsakomybės, jei tai įvyko dėl išorės poveikio (stiklo šukės, vinies ir pan.);

- ginkluotas automobilio su vienu vairuotoju užpuolimas trumpai sustojus autostradoje vertintinas kaip aplinkybė, atleidžianti nuo atsakomybės už tokiu užpuolimu kroviniui padarytą žalą ar jo pagrobimą;

- įvykus autoįvykiui, kurio net ir ypatingo atsargumo atveju vežėjui nebuvo galima išvengti ir kurio metu kroviny s prarastas ar sugadintas, padaryta žala laikytina neišvengiama. Antai jeigu apšviestas tinkamai automobilis yra tvarkingai pastatytas kelkraštyje, bet jį sudaužo naktį kitas automobilis, vežėjas nėra kaltas, nes trečiojo asmens veikos jis negalėjo išvengti. Tačiau, priešingai – jeigu vežėjas kelyje paliko stovintį automobilį, klaidingai manydamas, kad įjungė galines šviesas – laikytina išvengiama aplinkybė;

- vežant krovinius į/per tokias valstybes, kuriose vagystės ir užpuolimai yra labai dažni, vežėjas turi iš anksto imtis visų atsargumo priemonių. Vežant tokiais maršrutais vežėjas nuo atsakomybės galėtų būti visiškai atleistas tik tuo atveju, jei įvyko tikrai išimtinės aplinkybės, kurių nebuvo galima numatyti, net ir atsižvelgiant į vežimo specifiškumą.

- vairuotojo užsnūdimas už vairo, sukėlęs avariją ir krovinio sugadinimą, jokiais atvejais negali būti traktuojamas kaip „neišvengiamos aplinkybės”;¹⁰⁷

- sniego pūgos Turkijoje gruodžio mėn. laikytinos išvengiamomis aplinkybėmis¹⁰⁸;

- audra jūroje tarp Antverpeno ir Baslio ir dėl to padaryta žala kroviniui laikytinos išvengiamomis aplinkybėmis¹⁰⁹;

- muitinės tarnybų ir kitų valdžios institucijų veiksmai laikomi neišvengiamomis aplinkybėmis tik tuo atveju, jei nėra jokios vežėjo kaltės ir jis konkrečioje situacijoje niekaip negalėjo daryti įtakos valstybinės valdžios institucijų veiksams. Pvz., jei nesąžiningi muitinės darbuotojai tikrindami krovinį iškrauna ir pakrauna jį atgal, pažeisdami numatytas atsargumo priemones, ir dėl to padaroma žala, vežėjui šios aplinkybės yra neišvengiamos¹¹⁰;

¹⁰⁷ Išvados pateiktos remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-06-15 teisėjų Senato nutarimu Nr. A2-15 „Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) normas, apžvalga“.

¹⁰⁸ Messent A., Glass D. A. CMR: Contracts for the International Carriage of Goods by Road. Hill and Messent. Lloyd's of London press Ltd., London - New York - Hamburg - Hong Kong, 1995. P. 121.

¹⁰⁹ Klarke M. A. International Carriage of Goods by Road: CMR. London: Sweet and Maxwell, 1990. P. 393.

¹¹⁰ Staub H. (begründet). Handelsgesetzbuch. Grosskommentar. 4. neubearbeitete Auflage, herausgegeben von C. W. Canaris, W. Schilling, P. Ulmer. 7. Band, 2 Teilband. Anhang VI nach art. 452ö CMR. Berlin New York, 2002. S. 281.

Kiekvienu atveju pagrindai yra vertintini pagal konkrečios bylos konkrečias aplinkybes ir visų byloje esančių įrodymų visetą (automobilio būklę, eismo sąlygas, plėšimo ar vagystės aplinkybes). Tačiau konvencijos 17 str. 3 p. pažymima, jog „vežėjas negali išvengti atsakomybės dėl to, kad sugedo transporto priemonė, kuria jis naudojosi veždamas krovinį, arba dėl to, kad yra kaltas transporto priemonę išnuomojęs asmuo ar jo agentai bei darbuotojai“. Vežėjui nepakanka įrodyti tik aplinkybių neišvengiamumo, bet jis turi įrodyti ir priežastinį ryšį tarp aplinkybių ir žalos, praradimo ar pavėlavimo. Pažymėtina, kad neišvengiamos turi būti tiek aplinkybės, tiek ir pasekmės.

Sprendžiant klausimą, ar Konvencijos 17 straipsnio 2 punkte nurodytos aplinkybės suvoktinos tik kaip *force majeure* ar plačiau, LAT teisėjų kolegija 2006 m. birželio 27 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2006¹¹¹ pažymėjo, jog „atsižvelgiant į tai, kad CMR konvencija yra vienodinantis dokumentas, turėtų nulemti ne nacionalinės *force majeure* sampratos aiškinimas ir taikymas, bet kiek galima vienesnė vežėjo atleidimo nuo atsakomybės sąlygų samprata, kurios pagrindu turėtų būti taikoma „dėl aplinkybių atsiradusių pasekmių neišvengiamumo“ sąvoka. Ši sąvoka yra vertinamoji ir jos aiškinimas kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas ištyrus ir įvertinus konkretaus įvykio aplinkybes bei šių aplinkybių pasekmes, pobūdį ir poveikį kroviniui, taip pat tai, ar tokioje situacijoje vežėjas elgėsi ypač sąžiningai ir pareigingai“. Su šia LAT nuomone, esame linkę sutikti - CMR konvencijoje vartojama *aplinkybių, kurių vežėjas negalėjo išvengti, o pasekmės dėl šių aplinkybių negalėjo užkirsti kelio*, samprata yra platesnė, mažiau apibrėžta nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota nacionalinė nenugalimos jėgos aplinkybių samprata, suteikiant daugiau laisvės teismams spręsti, atsižvelgiant tiek į pačią CMR konvencijos esmę, tikslus bei jau susiformavusią teismų praktiką, ar konkrečias aplinkybės priskirtinos prie CMR konvencijos 17 str. 2 p. minimų vežėjo atleidimo nuo atsakomybės aplinkybių.

Be 17 str. 2 p. nurodytų aplinkybių, vežėjas gali remtis papildomais, atsakomybę šalinančiais ypatingos rizikos faktoriais, numatytais 17 str. 4 p. a–f papunkčiuose (tarptautinėje praktikoje vadinama - „tai, už ką vežėjas negarantuoja“). Čia nurodytais pagrindais vežėjas gali remtis tik siekdamas atleidimo nuo atsakomybės už krovinio praradimą ar jo sugadinimą, bet ne dėl pavėluoto pristatymo, tačiau vežėjas atleidžiamas nuo atsakomybės, nors šie faktoriai ir nėra aplinkybės, kurių vežėjas negalėjo išvengti. Esant ypatingiems rizikos faktoriams, kuriuos nurodo vežėjas, jam reikia įrodyti galimybę (tikėtiną priežastinį ryšį), kad krovinio praradimas ar sugadinimas galėjo atsirasti dėl 17 str. 4 p. a–f papunkčiuose numatytų rizikos faktorių, kuriuos gali paneigti ieškovas. Taigi šiuose straipsnio punktuose išvardinti veiksniai neatitinka

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-06-27 nutartis c.b. UAB „Šalvis“ v. bendra Lietuvos–JAV UAB „Sanitex“, Nr. 3K-3-392/2006, kat. 21.4.1.1; 24.2; 60 (S).

nenugalimos jėgos požymių – neišvengiamumo bei tiesioginio poveikio sutartinių įsipareigojimų vykdymui, todėl jiems esant *force majeure* doktrina netaikytina, todėl šiame baigiamajame darbe detaliau šios aplinkybės nenagrinėjamos.

IŠVADOS

1. Anglosaksų ir kontinentinės teisės sistemos valstybių sutarčių teisės doktrinoje bei teismų praktikoje dažniausiai minimos dvi sutarties neįvykdymą pateisinančios doktrinos - atitinkamai *frustracijos* ir *force majeure* (nenugalimos jėgos) - tarpusavyje iš esmės skiriasi tuo, kad pirmosios atveju sutarties įvykdymas šaliai dažniausiai yra galimas, tačiau visiškai nenaudingas dėl sutarties tikslo neįgyvendinamumo, o *force majeure* atveju sutartinių prievolių įgyvendinimas šaliai tampa objektyviai visiškai neįmanomas.
2. Nenugalima jėga pripažįstamos tik po sutarties sudarymo atsiradusios aplinkybės, atitinkančios 4 sąlygas:
 - Nenumatomumo;
 - Galimybės kontroliuoti jas nebuvimo bei neišvengiamumo;
 - Objektyvaus neįmanomumo įvykdyti sutartinius įsipareigojimus;
 - Šalies rizikos dėl aplinkybių (ar jų pasekmių) atsiradimo neprisiėmimo.
3. Nenumatomoms aplinkybėms pagal teismų praktiką priskiriami įvairūs gamtos ir socialiniai reiškiniai, retai pasitaikantys tame konkrečiame regione arba iš tų pasikartojančių reiškinų visumos išsiskiriantys savo neįprastumu, netikėtumu ar sukeliama ypač didele žala (ne tik sutarties šalims, bet ir platesnei visuomenei). Analizuojant nenumatomumo kriterijų reikšminga ne tik pati aplinkybė, kurią siekiama pripažinti nenugalima jėga, bet ir situacija iki sutarties sudarymo bei jo metu, sutarties pobūdis, pačių šalių specifika.
4. Atsižvelgiant į tai, kad *force majeure* doktrinos taikymui Lietuvoje reikšmingas yra tik teisinis bei fizinis negalimumas įvykdyti sutartį, o ekonominis/finansinis (remiantis LR CK 6.212 str. 1 d.) nenugalimos jėgos aplinkybių pasekmių nesukelia, konstatuotina – šiai doktrinai taikyti Lietuvoje reikalaujama absoliutaus neįmanomumo įvykdyti sutartį, nustatant, kad veiksmo negali atlikti ne tik konkretus skolininkas, bet jis būtų objektyviai neįvykdomas ir bet kurio kito protingo, sąžiningo teisinių santykių dalyvio.
Vertinant ar dėl nenumatytų aplinkybių objektyviai neįmanoma įvykdyti sutartinės prievolės, atsižvelgiama ar nėra kito priimtino (jei sutarties šalių nebuvo numatytas išimtinis) sutarties įvykdymo būdo, nustatoma ar sutarties dalyku yra individualiais ar rūšiniais požymiais pasižymintis daiktas bei neįmanomumo įvykdyti prievolę apimtis (iš dalies ar visiškai).

5. Objektyvus aplinkybių ir jų pasekmių neišvengiamumas yra trečioji *force majeure* doktrinos taikymo sąlyga, kurią nustatinėjant sprendžiama ar dėl aplinkybių atsiradimo nėra šalies kaltės (pasireiškiančios veikimu ar neveikimu) ir valios, bei ar šalis galėjo realiai kontroliuoti aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimą. Civilinės atsakomybės netaikymo apimčiai taip pat svarbu nustatyti ar iki neišvengiamų aplinkybių atsiradimo nebuvo pažeista prievolė, jei taip - pažeidimo momentą bei apimtį.
6. Ketvirtasis požymis – šalies rizikos neprisiėmimas dėl nenumatytų ir neišvengiamų aplinkybių ar jų pasekmių, lemiančių sutartinės prievolės neįgyvendinimą, atsiradimo, - įtvirtintas teismų praktikos įtakoje, CK jo tiesiogiai nenumato. Rizika šaliai gali būti priskiriama ne tik įstatymo ar šalių sudarytos sutarties pagrindu, bet ir pagal teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus vertinant konkrečią situaciją ir šalių specifiką.
7. LR CK tiesiogiai įtvirtina šaliai pareigą pranešti kontrahentams apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą ir jų poveikį sutartinių įsipareigojimų vykdymui, tačiau net nepranešusiai apie nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimą šaliai bus netaikoma sutartinė atsakomybė, bet ši turės kitai šaliai atlyginti nuostolius, kurių dėl pranešimo būtų buvę galima išvengti. Šalis turi būti informuojama ne tik apie tai, kad sutartinių įsipareigojimų ji nespės įvykdyti laiku bei to priežastį, bet ir kaip tai paveiks šalių įsipareigojimus, šalies tolesnius veiksmus, jos pastangas siekiant įvykdyti sutartines pareigas. Tai ar pranešimas buvo pateiktas laiku ir tinkama forma yra fakto klausimas konkrečios situacijos kontekste.
Išnykus laikinos nenugalimos jėgos aplinkybėms arba jų poveikiui sutartinių įsipareigojimų vykdymui, jei sutartis dar yra galiojanti, šalis taip pat privalo apie tai, bei planuojamus tolesnius savo veiksmus įgyvendinant sutartį, pranešti kitai sutarties šaliai.
8. Sutarties šalis, siekianti sutartinės atsakomybės jai netaikymo dėl nenugalimos jėgos aplinkybių poveikio, turi įrodyti visų keturių *force majeure* doktrinos taikymo sąlygų egzistavimą, taip pat, kad kitai sutarties šaliai buvo laiku pranešta apie šias aplinkybes.
9. Teismo procese iš šalies, besiremiančios nenugalimos jėgos aplinkybe, negali būti reikalaujama pateikti Prekybos, pramonės ir amatų rūmų išduotą pažymą apie nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimą ir jų poveikį sutarties įvykdymui; šioms pažymoms negali būti suteikiama *prima facie* įrodomoji galia. Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatyme bei Vyriausybės nutarime Nr. 222 įtvirtintas reglamentavimas,

kuris suteikia teisę šiems Rūmams išduoti minėtas pažymas, nėra tinkamai suderintas su galiojančiu LR CK, todėl neturėtų būti taikomas. Abejotinas ir šiems Rūmams suteiktos pažymų išdavimo funkcijos pagrįstumas, tikslingumas.

10. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės veiksmai (aktai) bei nenugalima jėga reglamentuojami skirtingose LR CK 6.253 straipsnio dalyse, skiriasi šių civilinės atsakomybės sutarties šaliai netaikymo pagrindų atsiradimo šaltiniai, bei turėtų būti siekiama pagrindų, numatytų šiame straipsnyje, klasifikavimo aiškumo, valstybės veiksams (aktams) įtakojant sutartinių prievolių vykdymą neturėtų būti taikoma *force majeure* doktrina.
11. Esminis *rebus sic stantibus* ir *force majeure* doktrinų skirtumas yra tas, kad pirmosios atveju, atsiradus tam tikroms aplinkybėms, sutartinių įsipareigojimų vykdymas netampa visiškai neįmanomas, skirtingai nei nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo atveju; skiriasi ir šių dviejų doktrinų taikymo pasėkmės.
12. CMR konvencijoje vartojama „*aplinkybių, kurių vežėjas negalėjo išvengti, o pasekmės dėl šių aplinkybių negalėjo užkirsti kelio*“, samprata yra platesnė, mažiau apibrėžta ir konkretizuota nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota nacionalinė nenugalimos jėgos aplinkybių samprata, todėl kiekvienu konkrečiu atveju, kai nustatoma, kad šalių sutartinių santykių reglamentavimui taikoma CMR konvencija, turėtų būti sprendžiama ar CMR konvencijoje minimos aplinkybės atitinka būtent šio teisės akto (o ne nacionalinės *force majeure* doktrinos) keliamas sąlygas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas// Valstybės žinios. 1992, Nr. I-2882.
4. Lietuvos Respublikos Prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas// Valstybės žinios. 1995, Nr.99-2201.
5. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-855.
6. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos 1964 m. civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1652.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1997, Nr. 24-556.
9. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR)// Valstybės žinios. 1998, Nr. 107-2932.
10. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės // Valstybės žinios. 2002, Nr. 13-480.

Specialioji literatūra:

11. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis – trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
12. Ambrasienė D., Sinkevičius E. Vežėjo civilinė atsakomybė pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
13. Bartl. Reiserecht, 2. Aufl., Rdnr., 1981.
14. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

15. Klarke M. A. International Carriage of Goods by Road: CMR. London: Sweet and Maxwell, 1990.
16. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003.
17. Messent A., Glass D. A. CMR: Contracts for the International Carriage of Goods by Road. Hill and Messent. Lloyd's of London press Ltd., London - New York - Hamburg - Hong Kong, 1995.
18. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
19. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga „Prievolių teisė“. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
20. Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
21. Norkūnas A., Selelionytė - Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas: mokomasis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
22. Petrauskas A. Nenugalima jėga (force majeure) // Juristas. 2004, Nr. 12(15).
23. Plate T. Force Majeure und Hardship in grenzüberschreitenden Langzeitverträgen. Essen, 2004.
24. Staub H. (begründet). Handelsgesetzbuch. Grosskommentar. 4. neubearbeitete Auflage, herausgegeben von C. W. Canaris, W. Schilling, P. Ulmer. 7. Band, 2 Teilband. Anhang VI nach art. 452ö CMR. Berlin New York, 2002.
25. Sudbrink H. Die Kündigung des Reisevertrages wegen höheren Gewalt (651 j BGB) unter besonderer Berücksichtigung des Entschädigungsanspruchs des Reiseveranstalters. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doctors der Rechtswissenschaft der Universität Hamburg. Hamburg, 1990.
26. Treitel G. H. Alternatives and Frustration// Good Faith and Fault in Contract Law. New York: Oxford University Press. 2002.

Teismų praktika:

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-06-16 Senato nutarimas Nr. 27 Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000-06-21 nutartis c.b. G. Šiošė v. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra ir kt., Nr. 3K-3-710/2000 m., kat. 7.

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001-06-15 teisėjų Senato nutarimas Nr. A2-14 „Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR) normas, apžvalga“.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002-05-20 nutartis c.b. E. Vengeliauskas v. R. Kamašauskienė, Nr. 3K-3-750/2002 m., kat. 25.3.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-08 nutartis c.b. L. Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931/2003 m., kat. 39.3; 56.1.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-02-04 nutartis c.b. UAB „Linas ir Viza“ v. J. Leskauskas, Nr. 3K-3-83/2004, kat. 40.12.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-11-15 nutartis c.b. UAB "Kemira GrowHow" v. ŽŪB "Anglininkai", Nr. 3K-3-606/2004, kat. 39.6.1; 67.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-11-22 nutartis c.b. V.Vorobjovas v. V.Girdauskas, Nr. 3K-3-621/2004, kat. 118.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005-02-15 nutartis c.b. R. J. Garbačiauskas v. G. A. Smailytė, Nr. 3K-7-48/2005 m., kat 50.11.2.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-02 nutartis c.b. UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3K-3-534/2005 m., kat. 60, 61.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-12-14 nutartis c.b. G. V. v. S. R., Nr. 3K-3-658/2005, kat. 42.11.2; 25.2.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-04-12 nutartis c.b. Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“, UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-06-27 nutartis c.b. UAB „Šalvis“ v. bendra Lietuvos–JAV UAB „Sanitex“, Nr. 3K-3-392/2006, kat. 21.4.1.1; 24.2; 60.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-11 nutartis c.b. R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-17 nutartis c.b. UAB „Vilniaus vandenys“ v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, Nr. 3K-3-567/2008, kat. 42.8; 43.2; 45.5; 114.9.3.2.

42. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-01-22 nutartis c.b. SP AB „Lietuvos geležinkeliai“ v. UAB „Medeka“, Nr. 2A-26/2001.
43. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002-11-18 nutartis c.b. UAB DK „Lamantinas“ v. Kauno teritorinė muitinė, Nr. 2A – 276/ 2002 m., kat. 37.9, 118.
44. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-01-31 nutartis c.b. UAB „Vilniaus energija“ v. UAB „Pašilaita“, Nr. 2A-59/2005m., kat. 35.4; 35.3.6.
45. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-03-21 nutartis c.b. V. M. v. V. Meškutavičius, Nr. 2A-76/2005, kat. 35.4.; 35.1.; 63.1.
46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-03-21 nutartis iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-09-20 nutarties c.b. AB „Molesta“ v. AB „Spauda“, Nr. 3K-3-501/2006, kat. 42.5; 45.10.
47. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-12-17 nutartis c.b. AB „Lietuvos dujos“ v. UAB „Akmenės energija“, Nr. 2A-453/2007, kat. 35.5, 36.1, 44.5.1.
48. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-01-28 nutartis c.b. E. M. ir G. V. v. V. C., Nr. 2A-147/2008, kat. 42.11.2.
49. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-12-22 nutartis c. b. UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ažuolas“, Nr. 2A-478/2008, kat. 42.4.; 44.2.; 44.3.
50. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-03-09 nutartis c.b. V. R. firma „(duomenys neskelbtini)“ v. UAB „Vakarų Megrame“, Nr. 2A-81/2009, kat. 52.3.
51. Vilniaus Apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-10-16 nutartis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-03-24 nutartyje c.b. UAB "Tradcom International" v. BĮ UAB "Luvel", Nr. 3K-3-223/2004 m., kat. 45.8.
52. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-11 nutartis c.b. UAB „Elisa“ v. A. Ivanausko prekybinei firmai „Fuks“, Nr. 2A(46)-359/08, kat. 42.8; 42.11.2; 50.5.
53. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-08-05 nutartis c.b. UAB „Rifėjas“ v. UAB „Molesta“, Nr. 2A-650-115/2008, kat. 42.8; 42.9; 42.10; 52.3; 121.21.

54. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-17 nutartis c.b. G. C. v. V. S. II, Nr. 2A-140-464/ 2009, kat. 44.3.; 44.5.1.; 62.1.
55. AG Hamburg RRa 2000, 104; RRa 2000, 187.
56. Führich BB 1991, 493, 494.
57. Führich ReiseR Rn. 439ö Bidinger-Müller § 651 j Rn. 4ö Kaller ReiseR Rn. 409.
58. LG Frankfurt/M NJW-RR 1992, 890.
59. LG Frankfurt NJW-RR 1991, 1272; Führich ReiseR Rn. 439; Pick § 651 j Rn. 36; Bechthofer § 651 j S. 133; Bidinger-Müller § 651 j Rn. 4; Kaller ReiseR Rn. 409.
60. NJW 83, S. 33 ff (Vorinstanz OLG Frankfurt, FVE Zivilrecht, Nr. 300, S. 1103 ff).
61. RGRK/Recken § 651 j Rn. 4; Bethäuser DAR 1991, 441, 444; Führich ReiseR Rn 439.
62. Urteil vom 22.09.1986 Az:2/21 O 175/85 – nicht veröffentlicht.

Literatūra iš interneto svetainių:

63. Bagdanavičiūtė V. ("Versus"). Krizė – argumentas nevykdyti įsipareigojimų. 2009 06 04.
<<http://www.lrytas.lt/-12440894271242917959-kriz%C4%97-argumentas-nevykdyti-%C4%AFsipareigojim%C5%B3.htm>>.
64. Europos sutarčių teisės komisija. Europos sutarčių teisės principai. I ir II d. (ang. *Principles of European Contract Law*).
<http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20tysk/pecl_part_1_II_III_German%20Version.doc>.
65. Juršytė J. Neišsimokantys bankų klientai krizę lygina su nenugalima jėga. 2009-09-23.
<http://vz.lt/4/straipsnis/2009/09/23/Neissimokantys_banku_klientai_krize_lygina_su_nenugalimu>.
66. Prancūzijos civilinis kodeksas anglų kalba.
<http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#Section%20IV%20-%20Of%20Damages>.
67. Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo institutas (UNIDROIT). Tarptautiniai komercinių sutarčių principai.
<<http://www.unidroit.org/german/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>.

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: nenugalima jėga (*force majeure*), sutartinės atsakomybės netaikymo aplinkybė, nenugalimos jėgos taikymo sąlygos, civilinė atsakomybė.

Magistro baigiamojo darbo tema – Nenugalima jėga (*force majeure*) kaip sutartinės atsakomybės netaikymo aplinkybė: teoriniai ir praktiniai aspektai.

Trumpa santrauka: Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama nenugalimos jėgos aplinkybių sąvoka, klasifikavimas ir pasekmės. Peržvelgiant Lietuvos bei kitų valstybių teismų praktiką išsamiai analizuojamos *force majeure* doktrinos taikymo sąlygos, aptariamos šios doktrinos reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir šių problemų sprendimo galimybės. Siekiant pabrėžti nenugalimos jėgos aplinkybių instituto savitumą trumpai aptariamos į nenugalimos jėgos aplinkybes panašios situacijos: valstybės veiksmai (aktai), *frustracijos* ir *rebus sic stantibus* doktrinos, jų tarpusavio santykis.

Įvairių valstybių sutarčių teisėje plačiai pripažįstamas dar romėnų teisėje suformuluotas sutarties privalomumo principas (*Pacta sunt servanda*), tačiau pažymima, kad šis principas nėra absoliutus. Dėl po sutarties sudarymo atsiradusių aplinkybių, iš esmės pakeičiančių sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, sutarties sąlygos remiantis *rebus sic stantibus* doktrina gali būti keičiamos šalių tarpusavio susitarimu ar teismine tvarka, arba, šalims nepavykus susitarti, sutartis gali būti nutraukiama. Nuo *frustracijos* bei *rebus sic stantibus* doktrinos nenugalimos jėgos (*force majeure*) doktrina iš esmės skiriasi tuo, kad pastarosios atveju sutartinių pareigų įvykdymas ne pasunkėja, o tampa objektyviai neįgyvendinamu. Magistro baigiamajame darbe, naudojant sisteminės analizės, lyginamąjį, teleologinį ir kitus metodus, analizuojama nenugalimos jėgos aplinkybių sąvoka, pasekmės, šalių pareigos atsiradus *force majeure* aplinkybėms bei jų įrodinėjimo problematika. Nagrinėjant Lietuvos bei kitų valstybių (Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos) teismų praktiką išsamiai aptariamos Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintos bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje išvystytos nenugalimos jėgos aplinkybių taikymo sąlygos ir jų ypatumai. Siekiant išsamios analizės darbe išryškinama valstybės veiksmų (aktų), kaip civilinės atsakomybės sutarties šaliai netaikymo ar atleidimo nuo jos pagrindo, ir nenugalimos jėgos aplinkybių takoskyra.

ZUSAMMENFASSUNG

Hauptwörter: Höhere Gewalt (*force majeure*), Umstand der Nichtanwendung von Vertraghaftung, Bedingungen der Anwendung von Höhere Gewalt, Zivilhaftung.

Thema der Masterarbeit: Höhere Gewalt (*force majeure*) als Umstand der Nichtanwendung von Vertraghaftung: Theorie und Praxis.

Kurze Zusammenfassung: In dieser Masterarbeit analysiert man über den Begriff, die Merkmale und die Folge der höhere Gewalt. Mit Hilfe von Analyse der Praxis der Gerichte in Litauen und anderen Staaten wird man auch über die Bedingungen der Anwendung von *Force majeure* Doktrin erörtern. Die Autorin der Arbeit bespricht die Probleme der Reglementierung dieses Instituts in litauischen Rechtsakten, bietet die Möglichkeiten an, wie man die Probleme vermeiden kann. Um die Eigenart von *Force majeure* Doktrin zu bezeichnen, wird in dieser Arbeit auch die Situationen, die ganz ähnlich als Höhere Gewalt sind - die Handlungen (Akten) des Staates, *Frustration* und *Rebus sic stantibus* Doktrinen - besprochen und rechtlicher Trennungsstrich von diesen Situationen herausgefunden.

Prinzip „*Pacta sunt servanda*“ war schon im alten römischen Recht befestigt und ist heute in verschiedenen Staaten weit anerkannt, aber erklärt man, dass er nicht absolut ist. Es gibt auch Situationen, wenn der Vertrag abgeschlossen ist und findet sich solche Umstände, die das Gleichgewicht der Rechte und Verpflichtungen von Vertrag verändert. In solchen Situationen kann man die Vertragsbestimmungen von Vertragspersonen oder Gericht verändert werden oder das Gericht kann den Vertrag unterbrechen (*Rebus sic stantibus* Institut). *Force majeure* Institut unterscheidet sich von *Frustration* und *Rebus sic stantibus* Doktrinen so, dass, als höhere Gewalt ist, es ist überhaupt objektiv unmöglich (nicht schwieriger) vertragliche Pflichten zu verwirklichen. Der Begriff, die Merkmale, die Beweise und die Rechtsfolge der höhere Gewalt werden in dieser Masterarbeit mit Hilfe von Methoden „Systematische Analyse“, „Vergleichung“, „Zweckmäßigkeit“ und anderen erörtert. Man analysiert als gerichtliche Urteile von litauischen und ausländischen Gerichten (England, Frankreich, Deutschland) im Gebiet von höhere Gewalt, auch die Bedingungen und Besonderheiten der Anwendung von *Force majeure* Doktrin, die im Zivilgesetzbuch von Litauische Republik und in dem Praxis vom Oberste Gericht befestigt sind. Es werden auch die Probleme, die mit der Handlungen (Akten) des Staates und *Force majeure* Doktrin, verbunden sind, untersuchen.